MARIANA CONTA KERNBACH

UN POET

ŞI

UN PROZATOR

IAŞI
Tip. „Albina" str. Seulescu No. 1
1924

www.digibuc.ro

MARIANA CONTA KERNBACH

UN POET

ŞI

UN PROZATOR

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREŞTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECŢIILOR

IAŞI
Tip. „Albina" str. Seulescu No. 1
1924

www.digibuc.ro

Viața și opera lui Vasile Alecsandri față de urmași

www.digibuc.ro

I

S'a zis că orice operă literară nu place decât generaţiei căreia îi corespunde ca idei, ca năzuinţi, şi mai ales ca fel de a privi lucrurile, ca atitudine faţă de lumea înconjurătoare. Se înţelege că e vorba de plăcerea-simpatie, care răsare în primul moment şi care călăuzeşte aprecierea marei mulţimi a publicului cititor. Deci opera literară va fi preţuită în măsura în care se va apropia de mentalitatea şi starea sufletească a mediului — fie el contemporan acesteia ori nu—în măsura în care îl va oglindi. O stare sufletească însă, o mentalitate anumită, făurită în anumite împrejurări şi având anumite cauze, nu poate dăinui *aceiaşi*, decât o singură generaţie, de unde rezultă necontenita succedare de şcoli şi curente, adecuate fiecare unor anumite clipe din evoluţia gândirii şi simţirii omeneşti. O pildă este opera lui Corneille, preţuită de generaţia entuziastă şi vânjoasă a luptătorilor din ultimele războaie religioase, apoi uitată, ba chiar ridiculizată de urmaşii imediaţi, pentru care Racine, cu analiza-i minuţioasă

www.digibuc.ro

a patimilor şi micimilor omeneşti, întrupa caracteristica specifică din acel moment. Dar chiar Eminescu al nostru, mai este el poetul preaslăvit, poetul u n i c, poetul de căpătâi al tinerimii de astăzi? Nu. Toţi îl admiră, îl iubesc încă—şi trebue să recunoaştem partea de înrâurire copleşitoare, ba chiar tendinţa creată de eminesciani până şi'n şcoală.—Il iubesc însă a l ă t u r i d e a l ţ i i : un Goga, un Coşbuc, un Anghel, propovăduitori ai altor idealuri, ce scot în lumină alte porniri sufleteşti, alte concepţii şi un alt chip de a privi în jurul nostru. Acest lucru nu înseamnă că valoarea lui Eminescu s'ar fi micşorat întru câtva—desigur că nu—după cum şi Corneille îşi păstrează gloria alături de Racine, după cum şi capod'operele clasicismului au rămas şi vor rămânea tot capod'opere, ori câte curente nouă şi oricâte genii ar răsări dintre moderni.

Această evaluare necontenită în gustul mediului care apreciază, aceste schimbări succesive ale mentalităţii lui, ale punctului său de vedere, o putem urmări câteodată în opera unui singur scriitor, bunăoară Vlăhuţă. Opera acestuia răsfrânge toate curentele literare ce au stăpânit rând pe rând la noi după Eminescu, sufletul său multilateral —după cum zice foarte just d. prof Ibrăileanu—se poate adapta tuturor, le reprezintă pe toate. Astăzi însă care Vlăhuţă este mai citit, care p l a c e mai mult? Cel din „Durerile Lumii", din „Dan"? In şcoală poate; publicul însă caută mai mult scrierile lui optimiste, obiective. Dar la Eminescu însuşi preţuit-am oare cu toţii, timp de cincizeci

www.digibuc.ro

de ani, unul şi acelaş lucru, exact acelaş lucru şi într'acelaş chip? Nu. Eminescianii l'au iubit pentrucă exprima atât de fermecător ceiace cu toţii simţeau; socialiştii, în frunte cu Gherea, l-au preţuit pentru dragostea-i de ţăran şi l'au ţinut de rău pentru minunata-i doină, „Dela Nistru păn' la Tisa", unde vorbeşte de străinii care „curg dela Turnu 'n Dorohoi". Naţionaliştii l-au preamărit pentru iredentismul şi vibrantul său patriotism; îndureraţii, pentru critica-i amară; îndrăgostiţii, pentru poezia erotică, şi aşa mai departe. Astăzi ne farmecă mai mult limba-i măestrită, versul atât de muzical, de mlădios şi sugestiv, minunatele-i tablouri de natură, calde şi pline de viaţă. Cine se mai preocupă însă, în literatura contemporană, de sentimentul trecutului, cântat de Eminescu cu atâta duioşie; cine mai urmăreşte idealul său; cine mai priveşte lumea cu simţirea sa a tot cuprinzătoare; cine mai desfăşoară sub ochii noştri tablouri, care să închidă în sinteza lor farmecul naturii însăşi? Şi nu e vorba acum de gradul de intensitate al talentului, ci de varietatea înfăţişării lui. După cum fiecare scriitor îşi are chipul său specific de a privi şi înţelege, îşi are tendinţa sa— pentru a întrebuinţa termenul creat de criticul nostru d. Ibrăileanu—tot aşa şi oricare şcoală sau curent literar.

Deci gloria unei opere literare rămâne, răzbate prin timp, însă aceasta selecţionează în fiecare moment altă însuşire a ei întocmai după cum selecţionează o ideie, o pornire sufletească ori un anumit fel de a gândi, adică pe un scriitor. Căci timpul des-

www.digibuc.ro

făşoară veşnica năzuinţă a omenirii către mai bine, mai aproape de adevăr, mai amănunţit şi mai exact, năzuinţă care pe de oparte aduce îngrămădirea de noi cunoştinţe, deschidere de noi orizonturi, iar pe de alta căutarea unei forme adecuate acestui fond astfel câştigat. Fiecare şcoală şi fiecare curent literar îşi are forma sa anumită, felul său specific de exprimare. Asta înseamnă că foloseşte anumite mijloace de sensibilizare a ideilor, de exteriorizare a sentimentelor, de sugerare a stării sufleteşti simţită sau numai voită de autor. Altfel înfăţişează clasicul un peisaj, ori un caracter, ori o întâmplare oarecare; altfel romanticul şi altfel realistul — ca să nu mai citâm pe simboliştii de astăzi, care par a voi să-şi făurească o lume şi o natură numai a lor, pe care nimeni altul să n'o fi văzut.—Alte amănunte îl vor impresiona pe fiecare, alt punct de vedere îl va atrage şi în sufletul fiecăruia, unul şi acelaş lucru se va răsfrânge diferit. Acest fel anumit de exteriorizare, datorit şi el mentalităţii şi stării de spirit a mediului într'un moment dat, leagă, mai mult încă, opera literară de mediul, timpul şi momentul care au produs-o. In adevăr, două scrieri din şcoli ori curente literare osebite, pot trata acelaş subiect, pot cuprinde chiar aceleaşi idei şi aceiaşi sentimentalitate. Felul de exprimare însă se deosebeşte întotdeauna. Cu spiritul său fin, Caragiale scoate în relief acest lucru compunând un pastel—„Ploaia"—în două forme osebite, păstrând absolut aceiaşi înşiruire a ideilor, aceleaşi şi ele, precum şi o identică versificaţie. Una e forma pesi-

www.digibuc.ro

mistă, alta, cea optimistă, iar aceste două vestminte deosebite, dau cu totul altă tonalitate celor două realizări.

De câte ori nu spunem, când citim un scriitor vechiu: de ce nu-l putem traduce în vorbirea, în felul nostru de exprimare de astăzi? De ce oare? Limba noastră n'a suferit doar atâtea transformări ca cea franceză, o putem citi lesne, fără pregătire specială ca pentru cea veche franceză ori veche germană. Iar într'un veac şi jumătate, de când datează literatura noastră artistică, să se fi schimbat într'atâta mentalitatea? Da, în privinţa felului de exprimare. Alte icoane şi o altă înşiruire a frazei exprima starea sufletească a unui Conachi acum 100 de ani, fiindcă altfel se iniănţuia însăşi gândirea oamenilor de atunci şi alte mijloace de sensibilizare aveau la îndămână. După cum nu ceri unei teorii ştiinţifice dinaintea lui Newton să explice un fenomen prin legea gravitaţei, tot aşa nu putem cere unei opere literare, din altă generaţie, să întrebuinţeze mijloacele de exprimare pe care le avem astăzi, ori felul de a gândi al nostru. Deci în fiecare operă literară, pe lângă împrejurările care i-au dat naştere, pe lângă ideile care o grupează în cutare sau cutare curent literar, avem de cercetat pasul făcut în desvoltarea culturală, chipul cum exteriorizează fondul sufletesc caracteristic epocei contemporane ei, chipul cum foloseşte mijloacele de expresivitate, de care dispune, cât şi în ce măsură realizează ceeace în asemenea condiţii putea realiza opera literară. Pentru aceasta este nevoe să determinăm cadrul în

www.digibuc.ro

care s'a desvoltat şi care a influenţat-o dar mai ales să ne transportăm sufleteşte în mediul ei, pentru a ne însuşi o clipă felul de a gândi de atunci, precum şi felul de exprimare, vorbirea de toate zilele. Căci limba literară, ca şi stilul literar, nu este ceva independent de vorbirea zilnică, ceva care să-şi aibă o evoluţie aparte. Ea este ultima treaptă de desvoltare şi rafinare a limbii într'un moment dat. Deci este strâns legată de aceasta, de un anumit timp şi de o anumită stare de spirit.

Limba literară este un organism viu care veşnic se mlădie, căutând să se adapteze complexului sufletesc pe care îl are de oglindit. Pe de altă parte figurile de stil, imaginele ce sensibilizează gândirea noastră, ştim că sunt ca florile care se veştejesc îndată ce le-ai rupt. Ele îşi ajung menirea, impresionează, numai atât timp cât sunt nouă. Pe măsură ce sunt întrebuinţate, îşi pierd din puterea de sugestie, se banalizează. Observăm mai bine acest lucru când citim la şir opera unui scriitor. Ceia ce ne izbeşte în primul rând, e repetarea aceloraşi comparaţii, aceloraşi expresii, ori cât de puţine ar fi ele. Din potrivă, o comparaţie nemai întrebuinţată, o apropriere pe care n'o făcusem încă, ne surprinde ca ceva neaşteptat şi înrâureşte puternic asupra imaginaţiei noastre. Dar cu cât înrâureşte mai puternic şi cu cât e mai frumoasă prin noutatea ei, cu atât e mai des întrebuinţată şi cu atât se banalizează mai repede. Să ne gândim la cele mai sugestive imagini ale poeziei lui Eminescu, cele mai colorate şi cele mai expresive, cu

www.digibuc.ro

osebire la cele din poezia erotică. Şi-au păstrat oare întreaga lor calitate? Şi dacă le-am vedea astăzi figurând, nu într'o poezie imitată, ci utilizate în împrejurări analoage, împrumutate ca elemente, pentru frumuseţea lor deosebită, ar avea oare aceiaşi înrâurire asupra noastră? Desigur că nu. De ce? Fiindcă le-a creat Eminescu ori fiindcă, odată create, nu mai pot impresiona prin ele însile, nu-şi mai păstrează această însuşire? Ba şi-o păstrează, dar noi ne deprindem cu ele, ne săturăm de ele şi ajungem să le desbrăcăm de haina sclipitoare, pe care propria noastră sentimentalitate le-o împrumuta. Cu un cuvânt le banalizăm, mulţumindu-ne a le înţelege ca pe un simplu raport algebric.

Apoi încă ceva. Limba şi stilul literar de astăzi s'au desfăcut aproape cu desăvârşire de influenţele străine. Intorsătura frazei vocabularului, imaginile, toate sunt luate din limba vorbită, care de două generaţii se românizează tot mai mult, altoind pe elementul popular cultura răspândită prin învăţământul românesc. Limba noastră e acum vorbită prin saloane, întrebuinţată în orice discuţii, în şcoală, în ziaristică, pretutindeni. Iar cei ce o vorbesc nu mai sunt dintr'o singură pătură socială, călăuzită de o singură înrâurire, anume cultura pe care şi-o însuşise peste hotare. Astăzi limba şi stilul românesc sunt de sine stătătoare, expresiile franţuzeşti şi sintaxa străină, curente, acum două generaţii şi-au pierdut întâietatea. Acum ele ne isbesc displăcut, ba chiar ne aduc surâsul pe buze. Pentru acest motiv să însemne însă că tot ce s'a scris şi

www.digibuc.ro

s'a spus în limba aceia, franţuzită chiar în cele mai alese manifestări, rămâne lipsit de orice interes artistic, numai fiindcă noi, cei de astăzi, am izbutit să vorbim altfel? Desigur că nu. Opera literară e oglindirea unei anumite stări de lucruri şi unui anumit complex sufletesc, atât prin fond cât şi prin exprimarea lui, atât prin tendinţa, prin chipul de a răsfrânge realitatea şi de a închega un întreg de gândire din elementele culese, cât şi de a sugera, de a comunica cititorilor acel complex sufletesc. Ea trebueşte cercetată prin urmare, ca şi un organism viu, punând-o în mediul în care a trăit, evocându-l pe acesta şi căutând să ne adaptăm lui.

Pentru evocare e absolut necesară critica ştiinţifică alături de cea psihologică. Dar dacă ne mulţumim cu celace ne dau acestea ajungem să disecăm şi să explicăm chipul în care s'a produs opera literară, întocmai cum am analiza la microscop şi am studia nişte gâze; nu vom surprinde însă sufletul acela dătător de viaţă şi vom rămânea tot atât de străini faţă de opera literară necontemporană, ca şi reprezentanţii criticei „judecătoreşti".

In adevăr deosebirea de susţinătorii acestei critice, e numai intr'o privinţă: principiile dela care pleacă şi punctul de vedere din care se judecă. E însă tot o judecată fără apel, o judecată dintr'un anumit punct de vedere. Dar când acest punct de vedere se schimbă?—Apar noi scriitori de valoare din rândul celor trecuţi cu vederea cum au apărut Gr. Alexandrescu, Alecu Russo şi

www.digibuc.ro

alţii, nesocotiţi de „Junimea". Atunci dar este şi critica o ştiinţă cu principii schimbătoare, bune numai pentru un singur fel de literatură, o singură şcoală ori un singur curent, anume acel pe care îl înţelege şi care îi corespunde ca idei, ca năzuinţi, ca atitudine faţă de lumea înconjurătoare? Şi atunci desigur că în veacul nostru de individualism, de năzuinţă către afirmarea propriei personalităţi şi de necontenită variabilitate, a venit rândul criticei impresioniste.

Deşi în înţelesul obişnuit aceasta e considerată ca o simplă apreciare personală, fără vre un principiu statornic pe care să te razimi, deci fără putinţa de a rezista unei discuţii, critica unui Lemaitre bunăoară, e sinteza tuturor procedeelor întrebuinţate până acum şi folosirea lor în măsura în care îţi sunt necesare. De aceia critica impresionistă e cea mai mlădioasă cea mai subtilă, cea mai înţelegătoare a oricărei manifestări, pentru că e însăşi pătrunderea acelui suflu dătător de viaţă, cărula caută să se adapteze necontenit. Ea e interpretarea unui fond cu anumite însuşiri specifice, întocmai ca acea a unei bucăţi muzicale, şi poate fi mai sugestivă, ori mai caldă, poate varia dela un interpret la altul ca intensitate şi ca nuanţare. Totuşi fondul de interpretat fiind acelaşi şi aceleaşi principii stabile la bază, critica impresionistă rămâne o ştiinţă şi nu pură literatură imaginativă.

www.digibuc.ro

II

Să încercăm acum a reînvia opera lui Alecsandri, pe care nimenea n'o mai citeşte astă-zi, decât doar în şcoală, la nevoe, ba şi atunci cu displăcere. Totuşi această operă a fost slăvită de contemporanii săi, iar autorul ei a fost „maestrul" iubit o întreagă epocă. Aşa cum ni se prezintă nouă urmaşilor mai îndepărtaţi, opera lui Alecsandri apare sub lumina ştearsă şi rece a unui „astru care apune". Nimic care să ne mişte puternic, care să ne îndurereze adânc şi prelung, nimic care să pătrundă nebănuitele ascunzişuri ale sufletului modern, luminându-le dintr'odată. Lumea pe care o înfăţişează ni se pare prea străină, prea senină şi prea voioasă ca să ne-o putem închipui—cu mentalitatea şi pesimismul nostru de acuma—ca reală. Şi de aceia găsim atât de justă mărturisirea din versurile către Eminescu: „La răsăritul lui, apusul meu se 'nchină". Vra să zică însuşi Alecsandri recunoaşte că trebue să se închine în faţa gloriei lui Eminescu, că tre-

www.digibuc.ro

bue să-i cedeze întâetatea. Dar apusul lui Alecsandri înseamnă apusul idealului pe care el l-a reprezentat o jumătate de veac, apusul însăşi a mentalităţii aceleia cu totul deosebită de a noastră, pe care astăzi aproape n'o mai ştim înţelege. Bardul din Mircești a fost un fiu al epocei lui, pe care o oglindeşte pe deplin, înrâurit de împrejurările de atunci şi întrebuinţând mijloacele care-i stăteau la îndemână atunci. Ce-i putem cere mai mult? Apropierea trebue s'o facem noi urmaşii, care ne-am îndepărtat, care am adoptat alte idealuri şi un alt fel de a gândi şi simţi, căci, putem spune parafrazând pe Eliade: Alecsandri a scris pentru contemporanii săi nu pentru oamenii ce aveau a se naşte cu mult mai târziu.

Epoca lui Alecsandri a fost o epocă de redeşteptare după cum ştim. Poporul românesc, lipsit de cultură naţională timp de două veacuri, se trezeşte deodată în plină lumină îmbolditoare a civilizaţiei apusene. Orizonturi nouă i se deschid, idei măreţe îi răscolesc mintea, năzuinţi necunoscute îi ademenesc. Iar dorul urzit în taină şi păstrat atâta amar de vreme cu râvnă, pentru care luptaseră fără izbândă atâţia din generaţiile trecute, iată-l acuma înfiripat. Se poate citi românește, căci biblioteca lui Carcalechi sporeşte pe fiece an numărul publicaţiilor; se poate scrie aproape orice, căci cenzura lui Ioan Sandu Sturza e îngăduitoare, iar Albina lui Asachi, meşteră în diplomaţia trebuitoare. Şcoli româneşti răsar de pretutindeni, organizarea de stat se înjgheabă pe bază tot mai naţională, croindu-şi drum

www.digibuc.ro

spre neatârnare. Şi fiecare treaptă socială, boeri, boerinaşi avuţi, preoţi şi profesori din ţară ori din Ardeal, lucrează împreună la înfăptuirea aceluiaşi ideal. Păturile de jos, cei săraci, nu-şi spuneau pe atunci cuvântul; proletari, mai ales „proletari intelectuali", nu erau şi deci nu existau nici toate acele cauze ale pesimismului din generaţia eminesciană, pe care le înşiruie criticul Gherea. Era o altă stare de lucruri şi —bine înţeles—un alt suflet. Se instruia numai cine avea putinţa de-a trece hotarul, deci pătura înlesnită, crescută în belşug. Şi tot acela avea răgazul de-a pune mâna pe condei. Literatura, acum două generaţii, era o îndeletnicire a boerilor şi boerinaşilor cu stare, o ocupaţie distractivă pe care numai cei la adăpost de nevoi şi-o permiteau, un „sport"—spre a-i da equivalentul din zilele noastre. Intr'o odae luminoasă, lângă un foc ce pâlpâe vesel, sau în grădină la umbra unui nuc bătrân, stătea poetul nostru acum două generaţii, lăsând să alerge pana pe hârtie cu repegiunea gândului, fără ţintă, fără frâu.

In casa de la Sf. Ilie, în casa primitoare a vornicului Vasile Alecsandri, se ducea viaţa patriarhală tihnită şi senină, viaţa boerilor de odinioară. Mama, blândă şi duioasă, încălzea căminul în jurul căruia, uniţi şi iubitori, se întruneau cei trei copii şi tatăl, cumpănit părtaş al noilor avânturi. Când se face prima încercare de teatru naţional, vornicul Alecsandri e printre cei care-şi dau întâiu obolul; când se înfiripă conservatorul de muzică şi declamaţie, vornicul Alecsandri îşi înscrie celdintâi copiii. Şi

www.digibuc.ro

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREȘTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECȚIILOR

tot așa, până la sfârșitul vieții lui, îl întâlnim ajutând cauza românească. In asemenea atmosferă s'au strecurat anii copilăriei poetului V. Alecsandri, în asemenea împrejurări prielnice s'a plămădit sufletul său cald, duios, senin și vesel. Ca o viguroasă plantă de seră care n'a încercat nici gerul nici furtuna de afară, ca o ciocârlie care se avântă cu ușurință către soare, așa a fost bardul de la Mircești. „Ich singe wie der Vogel singt, der in den zweigen wohnet", a zis Goethe. De ce n'am aplica și lui Alecsandri această caracterizare a bardului medieval? Și de ce să-i cerem sforțare și amărăciune, trudă și sbucium, dacă nu acestea au fost însușirile specifice ale sufletului său? Ne-am deprins cu condensatele și îndureratele versuri ale lui Eminescu și am ajuns să credem că numai tristeța, numai chinul și pesimismul pot fi adevărată poezie.

„Unde ni sunt visătorii"?, se întreba odată Vlăhuță, celălalt răzvrătit împotriva lumii acestia. Dar unde este equilibrul, seninătatea și sănătatea sufletească de odinioară? Și tocmai astăzi în febrila frământare și necontenita preocupare de mărunțișurile zilei și de propriile neajunsuri, opera lui Alecsandri, cu perspective largi și seninătatea-i antică, devine ceva necesar. Necesar de citit pentru oricine, ca o împrospătare de energie, ca o avântare a sufletului către sentimente mai simple și mai puțin alambicate, către duioșie, gingășie, frăgezime. Necesar de răspândit în școală, de studiat în amănunțimi, ca o binecuvântată hrană pentru tineret, spre a deștepta entuziasmul și patriotismul, spre a sădi optimismul viguros și încrederea în izbândă.

www.digibuc.ro

III

Am zis că ne-am deprins cu versurile încordate şi îndurerate ale lui Eminescu şi nu ne mai place altăceva. Intr'adevăr, cine nu ştie pe de rost pe Eminescu întreg? Cine nu-l citează necontenit în diferite împrejurări? Cine să creadă dar că *acelaşi* lucru, *acelaşi* sentiment, pe care l-a exprimat Eminescu, s'ar mai putea spune şi *altfel*? Şi dacă mai punem la socoteală limba acestuia, mlădioasă şi colorată, versificaţia-i vioae şi variată, nu e de mirare că opera lui Alecsandri să ne pară rece şi superficială. Căci întotdeauna durerea e mai adâncă, prin faptul că răscoleşte până 'n ascunzişurile uitate ale sufletului, trezind ecouri prelungi; dar mai ales în momentul când se potriveşte cu predispoziţia noastră, cu felul nostru de a simţi şi reacţiona. Versurile lui Eminescu cuprind o sentimentalitate apropiată de a noastră—noi cei de astăzi suntem doar fii ai eminescianilor—aşa că pot încă fi simţite, pot încă fi o ex-

www.digibuc.ro

primare a propriilor noastre simţiminte. Să nu uităm însă că şi Alexandri a fost tot atât de citit odinioară, tot atât de iubit ca şi Eminescu după 1880. Şi dacă într'adevăr materialul cu care lucrează poetul are nevoe să fie proaspăt pentru a fi maleabil, întocmai ca şi materialul sculptorului, cine ar putea spune că atâtea expresii din opera lui Alecsandri, banalizate acum, n'au înrâurit atunci puternic prin noutatea lor? Oare generaţia următoare nouă, care va fi crescut cu literatura simboliştilor de astăzi, atât de bogată în imagini îndrăzneţe şi mănuind o limbă literară mai subtilă şi mai muncită de cât cea de faţă, n'ar putea găsi prea simplist chiar pe Eminescu? Căci Eminescu a creat limba artistică dar numai cea adecuată fondului său sufletesc şi întregei poezii asemănătoare, poezia aceia romantică subiectivă, analistă, care a cerut şi limbii noastre transformarea pe care o ceruse celei franceze.

Limba artistică variază şi ea de la o epocă la alta, de la o şcoală literară la alta, de la un scriitor la altul. Racine are o anumită limbă artistică după cum are şi un stil specific al său, iar La Fontaine o alta. Tot aşa Lamartine faţă de contemporanul V. Hugo. Care să fie cea mai frumoasă? Poate fi una c e a mai frumoasă odată pentru totdeauna? Să ne gândim la meditaţiile lui Lamartine şi la ale lui V. Hugo. Ce deosebire în felul de a-şi exterioriza gândirea, de a ne sugera celace simt. Câtă vigoare şi câtă adâncime are orice sentiment al celui din urmă, câtă încordare şi cât neprevăzut la fiece vers, câtă

www.digibuc.ro

viociune şi câtă culoare în exprimare; tot pe atâta linişte, delasare, monotonie chiar, găsim la cel întâi. Lamartine e un izvor limpede care curge încet, fără multe cotituri, şopotind armonios şi oglindind pururi acelaşi cer, pe care lunecă câţiva nouri, acelaşi pajişte ce se pleacă molatec în bătaia vântului, acelaşi prundiş sclipitor sub razele unui soare blând. De aici şi limba-i artistică melodioasă, limpede, cu imagini ce-ţi sugerează tablouri vagi, întinderi molcome, fără multă culoare şi fără relief. Lamartine e un tip intelectual, pe când V. Hugo e mai degrabă tipul sentimental activ. Imaginile acestuia ne pun sub ochi tablou i colorate, caracteristice şi evocatoare descoperind, ca într'o scânteere de fulger, belşugul sufletesc. Să însemne numaidecât că Lamartine simte mai puţin, că e superficial sau că melancolia-i este voită şi deci că e nesincer? Nu. E numai o deosebire de temperament, totala deosebire de a privi şi înţelege lumea înconjurătoare, de a simţi şi reacţiona, deosebire care străbate—se înţelege —şi în felul de a se exprima, în stil, în limbă, chiar în versificaţie. O deosebire analoagă e între Alecsandri şi Eminescu, totala deosebire de temperament în afară de aceia datorită epocelor osebite cărora aparţin. Alecsandri e temperament clasic cum se ştie, e tipul intelectelectual prin excelenţă al literaturii româneşti—vorbim de tipuri psichologice—în vreme ce Eminescu e pur sentimental. Acest lucru se vădeşte mai ales în poezia lui filosofică, unde ideile servesc numai de imbold sentimentalităţii sale atot biruitoare. Pe când la Alecsandri, chiar

www.digibuc.ro

în poezia lirică, chiar în cea erotică, starea sufletească deschide drum gândului. La Eminescu e dimpotrivă, orice gând îi trezește un sentiment, pe care ni-l sugerează în toată amploarea lui și cu toată căldura emotivă, simțită de autor însuși. De aici deosebirea în exprimare. Eminescu are nevoe de belșug de imagini expresive, care să deștepte în noi acest sentiment atot-stăpânitor, cu intensitate și relief, în vreme ce lui Alecsandri îi trebuesc numai câteva comparații, cu ajutorul cărora să înfățișeze plastic gândul său. Apoi încă ceva. Alecsandri e spirit analitic. El disecă, ne dă elementele fiecărui lucru, descriindu-le pe fiecare în parte. Închegarea însă, privirea de ansamblu, nu ne-o pune sub ochi; de unde impresia de diluat, pe care ne-o lasă nouă cititorilor. Eminescu dimpotrivă e spirit sintetic. El ia elementele și cu ele clădește dându-ne întregul. De aici impresia de concentrat, de încordat. Prin urmare și din punct de vedere al expresivității deosebirea dintre cei doi mari poeți ai noștri, reprezentant fiecare al epocei lui, a fost mărită prin propriul lor fel de a concepe și de a răsfrânge, atât lumea înconjurătoare cât și acea a sufletului.

Fiecare scriitor e făuritorul—mai mult ori mai puțin—al limbii artistice în care-și toarnă gândirea și simțirea. Cu atât mai mult dar, vor fi acești doi care înseamnă, cu personalitatea lor, treptele cele mai caracteristice din evoluția literaturii românești. Atât Alecsandri cât și Eminescu sunt inițiatori în limba literară artistică. Și după cum Alecsandri o găsește neformată, dibuindu-și

www.digibuc.ro

calea printre feluritele teorii ale filologilor şi gramaticilor de atunci, tot aşa Eminescu o găseşte cu totul străină fondului sufletesc pe care îl aduce el. Amândoi deci au de împlinit acelaş lucru. Împlinitu-l-au? Da, fiecare în sensul său, potrivit cu ceea ce avea de exprimat. Alecsandri—zice-se—a pus baza limbii literare, pe când Eminescu a creat limba artistică. Da, fiindcă la 1840 nu exista decât scheletul unei limbi literare, acea din textele religioase, deci trebuia clădită însăşi structura ei, adunând elementele din literatura populară cât şi din cea istorică; pe când la 1880 lipsea o anumită formă a limbii literare, acea adecuată nouei stări sufleteşti, noului fel de literatură. Iar pentrucă acest nou fel de literatură introducea subtilităţi de analiză şi amănunte necunoscute până atunci, nevoia consta în a găsi noi expresii pentru aceste noi amănunţimi, noi imagini şi noi întorsături de frază — întocmai cum, la începutul civilizării noastre în senz apusean, se căutau cuvinte nouă pentru ideile nou introduse. Pe acestea le-a găsit Eminescu, introducătorul noului fel de poezie, închegând limba artistică tot din elementele literaturii populare şi ale cronicilor.

In Franţa până la consacrarea lui V. Hugo şi mai ales până la V. Hugo din „Les Châtiments", limba artistică clasică, în care se făceau traducerile din literaturi străine, era limba lui Lamartine—inspiratorul generaţiei noastre 48-iste—limba acela armonioasă, curgătoare, fără adâncime şi fără relief. Acelaşi limbă o aflăm în versurile lu

www.digibuc.ro

Alexandri—şi desigur că limba nu poate fi plagiată.—E o dovadă mai mult că limba literară-artistică, organul de exprimare, materialul sensibil al scriitorului, e ca şi stilul, o creaţiune a lui proprie, mlădiindu-se ca să-i cuprindă gândirea întreagă şi s'o muleze în cele mai mici amănunţimi. Ea variază dela un complex sufletesc la altul, asemănându-se când acest complex se aseamănă.

www.digibuc.ro

IV

Să lăsăm dar forma propriu zisă, imagini versificaţie, limbă. Ca fond opera lui Alecsandri e cea mai vastă şi cea mai variată din literatura românească de până acuma. Nu numai fiindcă se manifestă în diferite genuri — specializarea nu-i nici un defect, nici o calitate—dar şi pentru că oglindeşte întreaga epocă contemporană autorului, cu toate năzuinţile, cu toate preocupările fiecărei pături sociale, fiecărei grupări. Disparatele elemente care se ciocnesc la începutul oricăror vremuri de prefacere, tipurile caracteristice acelui moment din dezvoltarea noastră culturală, ultimii reprezentanţi ai vechilor alcătuiri ce dispar, ca şi adepţii nouei stări de lucruri, tot acest mozaic pitoresc, ea ni-l înfăţişează. Căci dacă teatrul ne dă tipurile, proza şi poezia lirică e icoana mentalităţii luminoase, pline de avânt şi încredere în viitor, a spiritului cumpănit şi glumeţ, vioiu şi sfătos, care zugrăveşte jucându-se şi critică făcând haz, a gândirii clare, în linii drepte, proprii generaţiei de

www.digibuc.ro

atunci. Cântecelele comice schiţează siluetele vremurilor patriarhale, ce dăinuiau încă, fiecare cu trăsătura-i caracteristică, cu limbajul şi felul său specific de a fi. Pe surugiu îl recunoaştem că e român neaoş, că nu duce casă bună cu „ciocoii"—indiferent de ce neam ar fi—care „n'au milă de el". Pe vremea lui Alecsandri însă, ţăranul nostru trăia şi el altfel decât în epoca de mai târziu, aducătoare de frământări şi ură între clasele sociale, alături de puţina libertate şi lumină. Spre a ne încredinţa să citim ultimul roman al lui Dim. Moruzi—Moartea lui Cain—care deşi slab ca roman, e foarte interesant prin problema ce pune. Să citim de asemeni toate scrierile vremii în care ţăranul figurează ca personaj literar, precum şi documentele asupra nesfârşitelor procese ale răzeşilor, şi vom vedea că ţăranul dârz, glumeţ şi zeflemist din opera lui Alecsandri, nu e nereal cum se crede. Că n'or fi fost toţi aşa, tot ce se poate. Nici la 1880 n'or fi semănat toţi cu figurile lui Creangă şi nici astăzi nu vor fi numai ţărani ca cei din opera d-lui Agârbiceanu sau cei din schiţele lui Visarion. Iar războiul pe care l'am trăit ne-a dovedit, prin nenumărate pilde grozav de reale, cât de adânc întipărite sunt în sufletul unora dintre oştenii ţărani, entuziasmul, nepăsarea de moarte, spiritul de jertfă şi de ridiculizare în acelaşi timp, înclinarea spre glumă şi satiră, chiar în clipele cele mai critice pentru orăşan. Deci surugiul, sfătosul şi glumeţul surugiu, e un tip real, cu momente de tristeţă repede trecă'care, cu dorinţa-i

www.digibuc.ro

de răzbunare aprigă, cu dragostea-i pentru îndeletnicirea lui liberă şi lipsită de griji.

Recunoaştem de asemenea pe negustorul de mărunţişuri, aşa cum era el acum 50—60 de ani, umblând cu bocceaua de la casă la casă, insinuându-se şi strângând ban cu ban pentru a-şi întemeia dugheană. Recunoaştem pe baba doftoreasa, pe paraponisitul, pe Gură-Cască, veşnic nemulţumit numai pentrucă a rămas în afară de înjghebarea cea nouă şi ne înduioşăm când Barbu Lăutarul îşi ia rămas bun, închinându-se în faţa vremurilor nouă, care-l alungă. Tot aşa recunoaştem pe străinii speculanţi şi perverşi, care prind curaj pe măsură ce li se umple punga; pe ciocoii de diferite trepte şi neamuri, ce se înalţă tot mai sus, purtaţi de roata veşnicelor schimbări; pe boerii de viţă care rămân departe, privind cu neîncredere avântul noilor patrioţi, sau chiar ridiculizându-i; pe boerii care luptă alături de tineret, adoptându-le principiile, şi în sfârşit pe însuşi reprezentantul acestui tineret revoluţionar, pe neastâmpăratul bonjurist.

Faţă de toate aceste tipuri reale şi caracteristice epocei 48-tiste româneşti, Alecsandri păstrează aceiaşi atitudine obiectivă. El vede latura ridicolă în toate manifestările omeneşti, la toţi acei care-i trec pe dinaintea ochilor şi o scoate în relief atât la bătrânul care se opune oricărei înoiri, cât şi la tânărul înflăcărat, bun de gură şi cu intenţii bune, dar lipsit de experienţă. El nu critică din punct de vedere bonjurist ori conservator, ori al vreunui principiu politic oarecare, ci îşi bate joc deopotrivă de orice

www.digibuc.ro

exagerare, de însăşi exagerarea—am putea zice—pe care o urmăreşte pretutindeni. In adevăr în „Iorgu dela Sadagura", Alecsandri şarjează tipul tânărului care se simte înstrăinat de mediul din ţară „tânjind" după viaţa intensivă şi ademenitoare din Apusul, pe care-l părăsise.

E o stare sufletească foarte explicabilă şi foarte reală; o stare sufletească pe care a încercat'o nu numai Alecsandri—vezi scrisorile-i către Cogălniceanu—nu numai întreagă generaţia lui, dar pe care o încearcă orice român, după o şedere de câţiva ani în străinătate. Deosebirea este că, în timp ce Alecsandri şi contemporanii săi entuziaşti au reacţionat curând, apucându-se să lucreze pentru ridicarea cât mai aproape de nivelul apusean, a ţării şi neamului lor, cei de astăzi ne mulţumim cu critica şi cu tânjirea.

In „Avarul risipitor" ridiculizează pe purtătorii ideilor nouă, care îşi închipuesc că pun ţara la cale dacă înşira vorbe goale sau scriu articole fugoase într'un ziar. Dar iată că în „Sandu Napoilă" vine şi rândul reacţionarului. Şi tot cu aceiaşi nepărtinire creionează Alecsandri pe vechii habotnici care nu vor să renunţe la nici unul din tabieturile lor orientale, pe dascălul, vorbind o limbă pestriţă, care se crede introducător al civilizaţiei la sate, fără a putea deosebi macar diferitele sisteme limbistice nici diferitele forme ale acestei civilizaţii; pe părintele prea autoritar ca şi pe fiul risipitor al unei averi cu muncă adunată. Şi râde cu acelaşi haz de superficială şi eronata înţelegere a formelor nouă, introduse pripit,

www.digibuc.ro

cât şi de poltrona cuminţenie a partizanilor vechiloi deprinderi înrădăcinate.

Această atitudine a lui Aleesandri, aceiaşi faţă de orice subiect pe care-l tratează, acest obiectivism al său, e o calitate pe care o întâlnim foarte rar în literatura românească. Căci dacă băgăm bine de seamă, aproape toţi scriitori noştri—prozatorii şi cu atât mai mult poeţii—îşi arată în opera lor, propriile antipatii şi simpatii, prin însăşi alegerea subiectelor, cât şi prin chipul de a le trata. Iar aceste simpatii şi antipatii nu sunt îndreptate împotriva unui om, unui fel de a fi, ori unei concepţii oarecare —oricine îşi are simpatii şi antipatii printre semenii săi—ci împotriva unei anumite categorii de oameni, a unei anumite grupări, a unor anumite principii. Aşa sunt poporaniştii, toţi de-arândul : aşa sunt Eminescianii, reprezentanţi ai proletarului intelectual—vezi romanul lui Vlăhuţă şi nuvelele, toate ale lui Eminescu.' Aşa e d-l Brătescu Voineşti, ai cărui eroi sunt toţi inadoptabili, toţi martiri ai aceloraşi nedreptăţi şi aceleiaşi perversităţi din mediul „noroadelor" ce s'au ridicat. Toţi sunt subiectivi, judecând şi înfăţişând lumea din propriul lor punct de vedere, susţinând astfel interesele clasici şi ale grupării din care face parte fiecare şi ponegrind restul fără să vrea, deoarece îl consideră—acest rest protivnic lor—ca un personaj colectiv, generalizând defectele întâlnite izolat, la câţiva indivizi. Până şi criticul social Caragiale nu ridiculizează decât o anumită latură a manifestării noastre dintr'un moment dat: cum o anumită pătură socială

www.digibuc.ro

înțelege și aplică formele noii civilizații. Caragiale pune în comediile și schițele sale numai reprezentanți ai mentalității de care-și bate joc, el intelectualul rafinat. Opera lui îmbrățișează numai un caracter al societății și anume cel antipatic autorului. Pentru a preciza mai bine să ne gândim la marii romancieri ai literaturilor streine: un Balzac, un Dikens, un Tolstoi, un Anatole France etc. Ce de-a tipuri felurite în scrierile lor, cât de reale toate și cât de obiectiv reliefate fiecare în însuși mediul său. Toate treptele sociale, toate breslele, toate felurile de a fi sunt adunate în opera lor, adevărată oglindă a vieții contemporane autorului.

Tot astfel în opera lui Alecsandri găsim atât tipurile epocii lui cât și moravurile diferitelor straturi ale societății. Setea de mărire și de îmbogățire care duce la totala lipsă de scrupul, ca hrăpirea pământurilor dela răzeși, vinderea conștiințelor pentru un mandat de deputat, jertfa onoarei însăși pentru o sumă de dat în cărți; încrederea nemăsurată și spiritul de răzvrătire veșnic gata de ceartă, al tânărului ce se crede reformator numai fiindcă e tânăr, născut în veacul înoirilor; viața patriarhală și tihnită a boerului de țară; viața sbardalnică cu balurile și chipul „modern“ de a petrece din capitală; imitarea ridicolă a acestora în provincie; mania procesului la răzăși; mania funcționarismului, într'un cuvânt aspectul de caleidoscop al luptei dintre cele două lumi: orientalismul înrădăcinat și occidentalismul proaspăt hultuit.

Numai în primul roman al lui Moruzi „Înstrăinații“ și poate în actualul „Ion“ al

www.digibuc.ro

d-lui L. Rebreanu, mai întâlnim varietatea de tipuri şi obiectivismul în tratare. Zic poate, de oarece în romanul „Ion" e pronunţată înclinarea autorului spre poporanism, şi cu toate că tipurile de ţărani nu ne pot fi de loc simpatice, se simte totuşi că autorul priveşte lumea din punctul de vedere din care locuitorul satului priveşte pe „surtucar". Pe când în „Înstrăinaţii" fiecare pătură socială e caracterizată în însuşi felul său de a gândi şi judeca. Avem pe reprezentantul ciocimii ridicate, om de treabă, care-şi face datoria ducându-se regulat la Agie, având însă mentalitatea slujbaşului cu educaţia orientală—mai bine zis cu semi-educaţie—şi nebiruita dorinţă de înălţare, de parvenire. Avem alături pe boerul din moşi strămoşi, rafinat prin cioplirea atâtor generaţii de fruntaşi ai neamului cât şi printr'o cultură solidă peste hotarul ţării. Patriot şi cu un înrădăcinat spirit de jertfă a propriilor bunuri, acest ce. Varlaam e un adânc înţelegător al omenirii şi al vremurilor de redeşteptare prin care trece ţara, un entuziast părtaş cu sufletul, al avântului tinerimii. Avem pe fiica sa care se deosebeşte de el prin însuşirile unei alte generaţii, cu un alt suflet, deşi din aceiaşi clasă socială şi cu o educaţie tot peste hotarul ţării. Avem mai multe tipuri de ţăran — nu unul singur, „reprezentativ", ca în „Viaţa la ţară",—tipuri osebite între ele; avem pe „surtucăritul" Stegărescu, învăţăcel al şcolii româneşti, latinizatoare din principiu, şi în sfârşit tânăra generaţie, copiii care cresc sub ochii noştri, fiecare cu atitudinea sa osebită în viaţă. Imprejurările prin care trec

www.digibuc.ro

toţi, împrejurările prin care însăşi ţara noastră a trecut, pun în lumină varietatea oglindirii unuia şi aceluiaşi fapt în feluritele mentalităţi şi osebitele laturi din care poate fi întrevăzută una şi aceiaşi întâmplare. Fiecare din aceste personagii judecă şi apreciază din punctul său de vedere, atât unirea principatelor şi războiul neatârnării, cât şi împământenirea; atât afirmarea demnităţii noastre ca neam, cât şi prefacerile sociale. Şi nici una din aceste mentalităţi nu e înfăţişată ca „rea“ faţă de alta „bună“, nici una din păturile sociale nu e arătată ca „cea“ mai vrednică de stimă sau de milă. Autorul priveşte egal pe toţi, recunoscându-le aceleaşi drepturi şi prezentându-ni-i sub aceiaşi lumină caldă şi limpede, întocmai cum Alecsandri dezveleşte sub ochii noştri, partea ridicolă a fiecăruia.

Alecsandri e un purtător al bunului simţ al spiritului cumpănit, al măsurii. E un critic neprevenit, imparţial, păstrând totdeauna atitudinea mijlocie între cele două extreme. Şi în această privinţă numai, a chipului său de a privi şi înţelege lumea înconjurătoare, îl putem numi „moderat“, punându-l alături de moderaţii în politică, de tovarăşii săi de principii şi năzuinţi, făuritorii sâmburelui de întregire şi regenerare a românismului.

www.digibuc.ro

V

Am spus că proza şi poezia lirică a lui Alecsandri oglindeşte mentalitatea luminoasă, plină de avânt şi încredere în viitor, proprie generaţiei sale. În adevăr aşa o găsim la M. Cogălniceanu, în răzleţele lui scrieri literare, aşa la C. Negruzzi, la Al. Russo, în scrisorile lui I. Ghica şi chiar în Psevdoghenigheticos al lui Odobescu. Lumină care scântee pripit şi des reliefând şi rotunzind gândirea, ţărmurind-o cu preciziune. Nu e nimic din clar-obscurul eminescian, din adâncimile bănuite numai, ce se deschid prăpăstioase la fiecare întorsătură a frazei, nimic din rezonanţa dureroasă caracteristică epocei imediat următoare. Şi totuşi Alecsandri a continuat să scrie şi în această epocă, rămânând veşnic „tânăr şi ferice", rămânând acelaşi optimist iubitor de natura blândă, largă şi binefăcătoare, pe care o descopere ochilor noştri în minunatele-i pasteluri. Fiindcă Alecsandri ca şi Eminescu, e reprezentantul unui anumit fel de a fi, al

www.digibuc.ro

unui anumit ideal pe care numai o altă generaţie îl poate schimba.

De aceia atât în primele încercări de-a mânui fraza, în hazliile schiţe în care descrie jucându-se şi povesteşte viaţa întâmplări scoase din bogata-i imaginaţie, cât şi în descrierile de călătorie ori articolele de mai târziu, descoperim aceiaşi glumă care necontenit pâlpâe voios, aceiaşi frază sigură, aceiaşi gândire clară. Da aceia atât volumaşul „Doine şi Lăcrămioare" cât şi poeziile reunite în „Ostaşii noştri", ne farmecă prin aceiaşi frăgezime de sentiment, prin aceiaşi duioasă dragoste pentru neamul şi pentru Moldova sa, prin aceiaşi exprimare lin curgătoare ca a unui izvor de munte. Cât de gingaş sună şi acum unele din poeziile sale erotice, acele în care nota caracteristică vremii, limbajul uzitat atunci dar învechit astăzi, e mai puţin simţit şi ce muzică cristalină în versurile din „Mărioara Florioara" de pildă! Lirica patriotică e mai aproape de sufletul nostru, mai ales acum după războiu. Avântul şi covârşitoarea-i mândrie de neam, încrederea şi patriotismul său cald, ne ridică mai presus de noi înşine, scuturându-ne de îndoiala şi obişnuitul pesimism. S'a zis că Alecsandri n'a văzut de cât aoreola războiului nostru de neatârnare, că n'a cântat însuşi războiul cu toate ororile lui şi că nu ne-a dat toate clipele de desnădejde şi ură, de suferinţă şi frică prin care trece orice om stând faţă cu moarte. Să ne gândim însă la poeziile patriotice ale lui Coşbuc, celălalt optimist al literaturii româneşti. Oare sufiul care se desprinde din ele toate, oare sen-

www.digibuc.ro

timentalitatea generală, oare ideia finală să nu fie aceiaşi ca în „Ostaşii noştri"? Nu aflăm aceiaşi mândrie de neam, aceiaşi dragoste şi admiraţie pentru simplitatea jertfei ostaşului nostru, pentru resemnarea-i tăcută, pentru nepăsarea-i de moarte? Şi dacă Coşbuc ne face să întrevedem atât grozăvia luptei cu sălbătăcia omorului, cât şi svârcolirea neputincioasă a rănitului uitat de ai săi, ţinteşte totuşi la aceiaşi slăvire a vredniciei Românului, a flăcăului de la ţară care, odată lupta sfârşită, începe vorba şi gluma cu cei rămaşi în viaţă, aruncând doar un „D-zeu să-l ierte" tovarăşului căzut şi ştergând din fugă o lacrimă.

Cântecul redutei, Coloana de atac, Dorobanţul, La Smârdan, ne duc gândul spre Fraţii Jderi, spre Sergentul, spre Căpitanul Romalo, spre străvezia simplicitate a povestirii lui Peneş Curcanul şi spre pătrunzătorul entuziasm din „Oda ostaşilor români". Căci dacă Coşbuc amănunţeşte ceia ce Alecsandri numai schiţează în linii mari, punctul de vedere e cel optimist, la amândoi. Coşbuc utilizează şi tragicul, dar o face pentru a scoate în relief, mai mult încă, mai colorat şi mai plin de viaţă, ceia ce Alecsandri povesteşte numai. Când în Coloana de atac ori în Dorobanţul Coşbuc descrie lupta, el nu se opreşte să plângă pe cei căzuţi cu miile sub ploaia de gloanţe, nici să arunce invective împotriva celor care-i „mână la moarte"; el nu urmăreşte să ne îngrozească ori să ne îndurereze, pentru că nu groază şi durere simte el însuşi, ci dragoste şi admiraţie pentru jertfa eroică, întocmai ca Alecsandri. Şi

www.digibuc.ro

când La Smârdan preamăreşte vitejia luptătorilor pentru neatârnare asemănându-i cu strămoşii, Coşbuc repetă cela ce Alecsandri spusese cu atâta căldură în Oda ostaşilor români. De data aceasta însă, în Oda lui Alecsandri, e nu numai căldură mai multă, dar şi o mai încordată înlănţuire a ideilor, o mai vibrantă rezonanţă de cât la Coşbuc. Oda ostaşilor români e întruparea sentimentului de recunoştinţă pentru necunoscuţii făcători de minuni prin vitejia lor desinteresată, e una dintre închegările desăvârşite ale literaturii româneşti. Şi versul acela lung şi cadenţat, plin ca un acord muzical, modelează atât de frumos gândirea, redată prin expresii ce se întipăresc în minte de la sine. De pildă:

„Am cântat în tinereţă strămoşasca vitejie,
„Vitejie fără seamăn, pe-acel timp de grea urgie,
„Ce la vechiul nostru nume a adaos un renume
„Dus pe Dunăre în Mare şi din Mare dus în lume

Sau:

„Voi nepăsători de moarte, dispreţuitori de viaţă
„Ce-aţi probat cu-avântul vostru, lumii pusă în mirare
„Că din vultur vultur naşte, din stejar stejar răsare

Şi finalul:

„Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice
„Astăzi lumea ne cunoaşte: Român zice, Viteaz. zice

Dar să ne mai gândim că Alecsandri e uptătorul şi visătorul de la 48, pentru care

www.digibuc.ro

un războiu de neatârnare era ultima dorinţă, era încheerea unui lanţ de isbânzi, câştigate una după alta, în decursul unei vieţi. Deci înfăptuirea acestui războiu nu putea fi, pentru el ca şi pentru întreaga lui generaţie, de cât împlinirea idealului, victoria ce aduce după ea glorie şi renume, dovada de eroism pe care tânăra oştire a şubredului stat, înfiripat de-abea, o dă lumii întregi. De aceia Alecsandri cântă, nu greutăţile întimpinate, nu piedicile ce-au trebuit învinse, nu sacrificiile ce-au fost făcute, ci numai triumful final, măreţul triumf câştigat. De aceia el pune în sufletul ostaşului, în sufletul eroilor săi, numai însuşirile de bravi luptători, care au stârnit admiraţia tuturor şi ne înfăţişează astfel personagii reprezentând o singură latură sufletească, o singură caracteristică a felului lor de a fi. Acest lucru i-a atras învinuirea că înfăţişează în poeziile sale patriotice, nişte simple „fantoşe“ îmbrăcate în uniforma de ostaşi români. Nu e drept, fiindcă toţi aceşti ostaşi au însuşiri specifice ostaşului român, însuşiri ce-l caracterizează aşa cum este el în anumite împrejurări din viaţă—poate cele mai rare, poate cele mai glorioase, dar în tot cazul foarte reale. Războiul prin care am trecut ne încredinţează. Ostaşii lui Alecsandri sunt asemănători personagiilor romantice, purtătoare a unor însuşiri predominante în momentul când acţionează sub ochii noştri. In adevăr dacă atât dramele cât şi romanele acestui curent literar, le punem faţă în faţă cu acele realiste, observăm că, pe când acestea din urmă, înfăţişează un individ aşa cum făptueşte el

www.digibuc.ro

în toate împrejurările vieţii lui, înfăţişează adică o parte a însăşi acestei vieţi—după cum spunea Dumas fiul în manifestul său —cele romantice se mărginesc la câteva momente, la câteva împrejurări, atâtea câte îi trebuesc autorului să scoată în relief anumite însuşiri. Aşa este „Hernani", aşa este Jean Valjean din „Les Miserables", aşa este însuşi Sărmanul Dionis şi cu palidele lui reflexe din celelalte schiţe şi nuvele ale lui Eminescu, întrupări idealizate, însufleţite de un singur sentiment atotstăpânitor în conştiinţă. Totuşi aceste personagii nu sunt nici nereale nici simple fantoşe; ele reprezintă atât stări sufleteşti cât şi împrejurări existente şi pe care le-ar putea încerca ori cine, într'un moment dat însă, şi nu ori când.

In poeziile patriotice Alecsandri pune avântul tineresc, încrezător, care nu ţine socoteală de sacrificii ori piedici, avântul visătorului care întrevede zarea senină dincolo de sbuciumul prezentului şi o urmăreşte fără şovăire. Privite ca atare poeziile sale patriotice sunt un preţios îmbold şi o potrivită hrană sufletească chiar pentru românii de astăzi.

Dar cela ce poate ori cine citi cu multă plăcere sunt „Legendele", poezia sa epică şi pastelurile. In Legende s'a dovedit că Alecsandri ar fi imitat în deaproape forma poeziilor epice ale lui V. Hugo. Ar fi luat adică unele imagini, chiar succesiunea ideilor, şi ar fi împrumutat tehnica, ordonarea acestui material, spre a închega un tot armonios. E foarte natural ca un poet să fie influenţat. Complexul său sufletesc, mult

www.digibuc.ro

mai sensibil de cât al unui simplu muritor, e puternic impresionat de ori ce, dar mai ales de ceia ce-i place, de ceia ce i-a produs o emoţie artistică—ceia ce s'a potrivit cu felul său de a gândi şi simţi. Impresia odată întipărită, devine un imbold, îl preocupă şi înrâureşte asupra creaţiunilor lui următoare. Exemple putem lua din viaţa ori cărui scriitor, din literatura ori cărei ţări. Să ne oprim la Eminescu, gloria literaturii româneşti. El însuşi a fost influenţat de filosofia pesimistă, de câţi-va romantici germani, de atmosfera Junimii, cu principii imutabile asupra literaturii. Ca dovadă avem poeziile sale dinaintea intrării în cercul Junimii. Foarte multe sunt patriotice şi foarte puţine pesimiste, ceia ce înseamnă că înainte de influenţa acelui cerc, înainte de a fi adoptat regulele estetice ale lui Maiorescu, Eminescu nu se ferea nici de „nepoeticul sentiment patriotic", nici de poezii ocazionale şi nu se dedase cu totul amărăciunii—pe care o purta în suflet desigur, dar pe care n'o folosea ca unic îndemn de inspiraţie şi nici nu-şi îndreptase gândul exclusiv spre romantismul german.

Dar această influenţă asupra scriitorului devine o necesitate la începutul unei literaturi, când trebuesc toate făurite din nou, când genuri literare necunoscute trebuesc introduse. Istoria evoluţiei omeneşti ne arată că toate literaturile au la bază influenţa alteia mai vechi. Literatura germană are pe cea franceză; aceasta pe cea italiană, care de asemeni a înrâurit asupra literaturii spaniole şi portugheze, ea însăşi imitând la început pe vechii latini şi greci

www.digibuc.ro

Literatura engleză se desvoltă sub imboldul renaşterei italiene, apoi e influenţată de clasicismul francez, înrâurind la rându-i tânăra literatură americană. Se înţelege că alături de aceste influenţe străine este şi un curent băstinaş, acela care le împământeneşte cu vremea, dând tonalitatea specifică literaturii fiecărui popor. Forma însă, calupul pentru fie care gen în parte, pentru fie care fel de poezie, îndrumarea în însuşi meşteşugul de a scrie, trebueşte luat de undeva aiurea de cât din acest curent, băştinaş, popular. Şi acest lucru îl vedem mai bine când comparăm efortul făcut de începătorii literaturii noastre artistice şi uşurinţa cu care scrim astăzi. E vorba de tehnica lucrului şi nu de calitate. Astăzi avem şi stil literar şi limbă poetică şi expresii gata alcătuite şi modele felurite cari să ne călăuzească conform înclinării sufletului nostru. Dar pe vremea lui Alecsandri? Limba şi stilul literar şi le-a făurit el potrivit fondului pe care îl avea de exprimat. Literatura populară i-a dat elemente şi imagini multe, ceia ce pentru poezia lirică uşoară şi scurtă cât şi pentru schiţele în proză era destul. Dar pentru poezia epică, dar pentru teatru, de unde să ia tehnica de-a închega un întreg din feluritele elemente pe care le avea sub ochi, de unde să înveţe meşteşugul de-a reda o inspiraţie „de longue haleine? De la Conachi sau Dimachi, alcătuitorul „Jalnicei Tragedii“? Publicul cititor îşi schimbase gustul şi nici Alecsandri n'ar fi putut lua de model imitările unui clasicism decadent. Atunci de la un Gr. Alexan-

www.digibuc.ro

drescu ori un Gh. Baronzzi, care amândoi se înfruptaseră tot din izvorul romantismului francez? Mai sigur era V. Hugo. Când citim însă „Legendele" lui Alecsandri, îi recunoaştem numai de cât stilul limpede ca o picătură de rouă, cu imagini pline de duioşie, îi recunoaştem imaginaţia îmbelşugată cu senine şi gingaşe înfăptuiri, recunoaştem în întregime personalitatea poetului aşa cum se răsfrânge ea în toate celelalte scrieri. E prin urmare o operă originală poezia epică a lui Alecsandri, întocmai ca şi teatrul său. In jurul acelei reţele străine, ce-i serveşte drept fir conducător, e propriul său suflet care dă viaţa, e propria sa personalitate care cerne şi oglindeşte, care primeşte impresiile şi le redă.

Pastelurile dovedesc în cea mai mare măsură o altă însuşire preţioasă a lui Alecsandri, pe care o întâlnim tot atât de rar în literatura românească ca şi obiectivitatea. E seninătatea-i antică. Natura din pastelurile sale are dimensiunele de nesfârşită pace, de întinderi fără margini, tăcute sub îmbrăcămintea albă a zăpezii ori dogoreala soarelui de vară, de perspective blânde şi duloase, de un farmec potolit şi visător—am zice—ca însăşi orizonturile larg deschise ale ţării noastre. Are ceva odihnitor, ceva din bucuria curată şi lipsită de griji a sufletelor simple din vremuri patriarhale. Motivele de inspiraţie sunt şi aici foarte variate ca în întreaga operă a lui Alecsandri. Diferite aspecte, în diferite anotimpuri, în diferite momente ale zilei şi

www.digibuc.ro

diferite împrejurări, toate luminate de aceiaşi privire senină şi zimbitoare a autorului, toate împodobite cu aceiaşi sgomotoasă voe bună a glumeţilor flăcăiandri,— întocmai ca cei din poeziile lui Coşbuc.

www.digibuc.ro

VI

Dar în întreaga operă a lui Alecsandri nu găsim numai varietate în motive, în subiecte. E un belşug de impresii felurite, de idei, pe care le risipeşte cu dărnicie atingându-le din treacăt, fără a se preocupa mai mult de ele. Această bogăţie de elemente neexploatate, să zicem, de idei concepute dar nerelifate, ne izolate de rest, nedezvoltate în special pentru a forma un întreg aparte, face din opera lui Alecsandri un adevărat izvor de inspiraţie pentru urmaşi, întocmai ca o cronică sau o baladă populară. Cetită cu atenţie, ea sugerează cu mult mai mult de cât s'ar crede. Să luăm bună-oară feeria „Sânziana şi Pepelea". E brodată pe fond popular, e îmbinarea poveştilor noastre, cu glumele şi unele datine ale povestitorilor de la ţară, e mediul sburdalnic al şezătorilor de odinioară, care a făurit cimilliturile şi zeflemelele înţepătoare. Dialogul natural şi sprinten ca în toate bucăţile de teatru ale lui Alecsandri, arată o deplină cunoaştere a

www.digibuc.ro

meşteşugului de scenă spre a produce în sală efectul dorit.

Dar mai este ceva în „Sinziana şi Pepelea": ştichiuirea falşei stări de lucruri întemeiate de noua cultură, întrodusă pripit şi neasimilată încă, cât şi amestecul, ridicol cele de mai multe ori, între vechile deprinderi şi noile forme. Actul I ne arată cât de superficială e aparenţa de modernizare şi la ce se mărgineşte faimoasa introducere a acestor forme nouă. Lăcustă Vodă întreabă — în scena III—: „Unde-i ministrul meu secretar de stat la departamentul bucătăriei?". Iar în scena IV zice: „Stolnice, pune-te în capul armatei mele şi tae bucăţi oastea lui Pârlea Vodă; de-i scăpa teafăr... de te-i arăta l e u... te-oi face b a n". Şi Pârlea urmează: — „Paharnice să te văd; de-i fi învingător... te schimb din particular în general". Deci simplă schimbare de numiri, de epitete, de titluri în timp ce obiceiurile au ramas aceleaşi. Iată bunăoară cearta dintre voevozii Lăcustă şi Pârlea, care-şi dispută... masa încarcată de bunătăţi. Lăcustă, având drept armă o enormă furculiţă: — „Semeţe, un pas numai de-i face către masă, cazi mort, de astă armă pătruns". Şi Pârlea, demn: — „Străpuns? Nu-mi pasă! Mai bine m o r t d e p a l o ş, ca un viteaz, de cât de sete m i ş e l e ş t e...". E cunoscuta replica a lăudăroşilor luptători pentru „Patrie", a patrioţilor de paradă pe care i-a ridiculizat Caragiale, pe care i-a înfierat Eminescu în Satira III.

Dar cea mai caracteristică e scena II din al II-lea act, între Tândală şi Pâcală — şi

www.digibuc.ro

numele sunt sugestive pentru personajele pe care le reprezintă—cei doi sfetnici ai lui Papură împărat. Acest suveran e bătrân, necunoscător al noilor prefaceri, pe care de altfel nici n'ar dori să le introducă. E prea moale însă ca să se împotrivească. De aceia lasă totul pe mâna celor doi sfetnici, mulţumindu-se să-i întrebe pe amândoi înainte de a da crezare unuia din ei. Tândală şi Pâcală caută fiecare în parte să înşele pe tovarăşul său. Totuşi lucrează împreună ca doi buni prieteni şi se înţeleg de minune când e vorba să facă vre-o „afacere". Faţă de Papură au păstrat vechile temenele şi linguşiri, fiindcă toate scestea îl măgulesc şi-i câştigă încrederea. Noile forme au schimbat numai mijloacele de îmbogăţire, ba le-au şi înmulţit, adăugând la cele înrădăcinate, altele proaspăt descoperite. Pâcală—„Adu colea jumătatea milionului ce-ai câştigat astă noapte". Tândală—„Ce milion ? Care milion ? De unde milion ?". P.—„Cel care l-ai câştigat de la concesionarea baloanelor". T.—După un schimb de replici, împăciuitor: „Ei, ştii una ?" „Lasă-mi mie milionul ăsta şi eu îţi făgăduesc alt milion la anul". P.—„Cum ?" T.—„Din răscumpărarea concesiunii baloanelor".

In scena III apare împăratul Papură care vine să „lucreze" cu sfetnicii hotărând destinele ţării, adică măritarea domniţei. E în halat şi cu scufie pe cap, de-abea sculat din somn. „Ne place să vă vedem aproape de tron „pentru că sunteţi ageri", spune el „miniştrilor" care i se ploconesc şi urmează tot pe tonul acesta „modern". „(Sunteţi)

www.digibuc.ro

„credincioşi, integri .. deşi nu prea frumoşi". Drept răspuns Tândală începe: „Nouă „servitorilor tronului ne incumbă truda pen- „tru gloria...." —Pâcală— „Propăşirea..." — „Tândală— „Prosperitatea..." —Pâcală— „Şi „moralitatea poporului ce se adăposteşte..." „Tândală— „La umbra sceptrului părintesc" „Amândoi— „Al Augustităţei Voastre".

E o replică ce aminteşte pe Caragiale. Papură: Frumoasă imagine! umbra scep- „trului .. mi-o repetaţi în fie-care zi... e „monotonă însă plăcută. „Dar ce mai face „poporul? Nu l'am văzut de mult".

Intrebarea aceasta a lui Papură sintetizează o întreagă concepţie, este echivalentă cu: „O societate fără principii înseamnă că nu le are". Căci după cum Trahanache încheagă în aceste câteva cuvinte totala lipsă de ordine în gândire şi de logică în raţionament, tot astfel întrebarea „Ce mai face poporul?, venită din partea lui Papură şi în asemenea împrejurări, arată totala lipsă de înţelegere a noilor principii de ridicare şi luminare a poporului, de ajutor şi interes pentru clasele de jos, temelia ori cărui Stat. Cu aceasta Alecsandri sugerează o întreagă stare de lucrori şi dovedeşte o pătrundere cu mult mai adâncă de cât i-o bănuim, a unor probleme ce s'au rezolvit cu mult mai târziu.

Dar multe alte aluzii, ba chiar axpresii, ne aduc în minte pe Caragiale. Bună-oară în actul I scena VIII, dascălui Macovei: „Cum îndrăzneşti, măi ţingăule, să te împotriveşti voinţei poporului? Nu ştii

www.digibuc.ro

ce spuneau strămoşii noştri: Box populi box...".

Sau actul IV scena II, Lăcustă: „Să nu dai că mă mânii". „Nu împinge că ameţesc", zice cetăţeanul Turmentat.

In „Sfredelul Dracului" găsim de asemenea câte-va pasaje. Ruhala, când logodnicul ei o învinovăţeşte cu drept cuvânt: „D-le devii din ce în ce mai grobiant; adă-ţi aminte că nu sunt încă soţia d-tale". Ziţa către fostul ei soţ: „Pardon d-le, nu mai am de-aface cu d-ta". Ori în scrisoarea de dragoste a lui Coţofănescu, un fel de Rică Ventureanu: „te-am văzut în costum de inocentă, a n g e l e, şi ne mai putând de a-ţi vorbi... mă nutresc cu speranţa că veţi fi de acord şi equivalenţă la cele scrise de mine".

Până şi epitetul de „zarnacadea" îl întrebuinţează acest „equivalent" al lui Rică din „O noapte furtunoasă". Dar unde asemănarea cu Caragiale se vădeşte şi mai bine, e în „Avarul risipitor", unde tiradele demagogilor Clevetici şi Tribunescu sunt rupte parcă din discursul lui Caţavencu. Actul II scena I Clevetici citeşte articolul pe care l-a scris pentru ziarul său „Gogoaşa patriotică": „Am zis-o şi o vom mai „repeta până ce va amorţi vocea noastră „de cetăţean liber şi liberal: la epoca nouă, „oameni noui". Şi mai departe: „Convenţiunea asigurează cetăţenilor români: e„galitatea, legalitatea, inviolabilitatea domi„ciliului, libertatea individului etc. Cum oa„re se respectă aceste sacre principii sub „ministerul de astăzi?... Ori în scena IV a-

www.digibuc.ro

celaş act, Tribunescu în ceartă cu conservatorul Napoilă: „Cer cuvântul! Nu mă „mir că aud asemenea discurs din partea „d-lui preopinent, căci d-lui este un con„servator". Napoilă: „Na, iacă vorbă!" Clevetici: „Nu întrerupe d-le!" Tribunescu: „Şi ce e un conservator? Un om ca„re... conservează! Un om care voieşte să „conserve... Insă eu!.., Au doară sărmana „noastră Românie să zacă mult timp încă „sub o rugină atât de... inconstituţională? „Nu! căci eu voiu susţinea todeauna: (re„pede) dreptatea, libertatea, egalitatea, fra„ternitatea, inviolabilitatea (se răsuflă). Na„poilă: „Dârrr! Haide, Haide, dă-l..." Cle„vetici: „Nu întrerupe oratorul, domnule!"

Suntem parcă la faimoasa întrunire politică prezidată de Trahanache. E acelaşi ridiculizare a argumentării halandala, a vorbirii fără şir, a „beţiei de cuvinte" provenită din neînţelegerea adevăratului rost al noilor forme, care, tocmai din această pricină, se reduc la o imitare papagalicească, lipsită de fond. La Caragiale însă e mai mult relief, o mai strânsă închegare a diferitelor exemplificări, pentru a construi personalitatea eroului, exemplificari pe care le întâlnim răzleţite la Alecsandri. De aceia personajele lui Caragiale par mai vii, adevarate copii de pe natură, conturate cu linii tăioase şi vizibile de la distanţă. Acelaş lucru îl observăm cu „Legendele" lui Alecsandri. O mulţime de comparaţii sugestive, de observaţii foarte juste, de gândiri frumos întrupate şi învăluite toate în sensibilitatea aceia duioasă şi gingaşă, le

www.digibuc.ro

smălţueşte ca o pulbere de aur. Totuşi fiind răzleţite, lipsite de înlănţuirea strânsă, care să le scoată în relief pe fie care în parte, contopindu-le într'un întreg nedespărţit, toate aceste calităţi le trecem cu vederea astăzi—când suntem aşa de grăbiţi şi aşa de blazaţi, în cât ne trebuesc esenţe extraconcentrate ca să ne mulţumească pe deplin.

www.digibuc.ro

VII

Opera lui Alecsandri e netăgăduit opera unui scriitor de talent, de m a r e talent. Agerimea cu care fixează ori ce impresie, caracterizarea plastică a siluetelor, din câte-va linii numai, uşurinţa de a exterioza ceia ce gândeşte şi desăvârşită claritate cu care o face, arată îndeajuns un bolşug sufletesc şi o înăscută aptitudine, un talent „qui coule de source". Ea e oglinda epocii autorului, care reflectă cu obiectivitate şi o deplină înţelegere a relativităţii dintre diferitele înfăţişări ale lumii aceştia veşnic schimbătoare, mentalitatea societăţii contemporane lui Alecsandri, cu toate osebitele ei aspecte. Alături de opera poetului Coşbuc, e cea mai optimistă şi cea mai senină din literatura noastră. E invinuită că n'ar avea adâncime, că autoru-i ar fi lipsit de autocritică şi de bolşug în expresii. Dar în toate literaturile europene, epoca creării a fost deosebită de acea a îngrijirii formei, a şlefuirii şi amănunţirii, şi a dezvoltării adâncirii ideilor. De ce să ce-

www.digibuc.ro

rem operei lui Alecsandri însuşiri proprii epocei următoare lui? In schimb perspectiva largă, întinderea şi varietatea nu le are nici una din operile literaturii româneşti. Şi nici gluma aceia fără răutate, care şfichiueşte din treacăt, gluma pentru plăcerea de a glumi, râsul plin de sănătate şi voe bună, voioşia de a se bucura de viaţă, privirea senină şi egală asupra întregii lumi, ca şi frăgezimea sentimentelor, care dă operei lui Alecsandri, tonalitatea aceia de proaspăt, viguros, înviorător şi armenios.

Ca încheiere, câteva cuvinte despre dramele în versuri, despre care aproape nu se mai pomeneşte. „Despot Vodă", „Ovidiu" şi „Fântâna Blanduziei" sunt ceva aparte de restul pieselor de teatru, atât ca tratare cât şi ca subiect—din trecut—tocmai prin faptul că aparţin unei alte specii ale genului dramatic. Totuşi varietatea de tipuri cât şi fireasca desfăşurare a osebitelor situaţii şi împrejurări, o aflăm şi aici. Că nu e destulă culoare locală, asta nu poate fi un motiv de uitare din partea poastră. Corneille şi Racine au înfăţişat de asemenea tipuri şi concepţii contemporane în tragediile lor antice; iar Delavrancea a îmbracat în haine de domni moldoveni ai veacului al XVI, pe unii locuitori ai capitalii bucureştene din al XIX veac, a căror moravuri simpliste şi lipsite de o caracteristică pronunţată, îi apropie de personagiile vagi şi nebuloase din povestirea „A fost odată". Ceia ce ne displace şi de data aceasta, e lungimea acţiunii şi mai ales lipsa de condensare, de încordare con-

www.digibuc.ro

tinue. Şi 'n aceste trei drame, cu unele versuri minunate, ca şi în restul operei lui Alecsandri, ne izbeşte deosebirea de mentalitate, deosebirea dintre felul de a concepe al nostru şi acel al poetului de acum două generaţii. Contemporanii săi l'au putut admira cu mai multă înţelegere de cât noi, de oare ce ei n'au avut să străbată cu mintea atâta distanţă în timp şi atâtea prefaceri, care ne-au îndepărtat pe noi de generaţia 48—tistă, după cum ne-am depărtat, de pildă, de plăcerea unei excursii cu trăsura. Astăzi automobilul e la ordinea zilei.

www.digibuc.ro

UN SCRIITOR NECUNOSCUT

www.digibuc.ro

La 9 Septembrie st. v. 1924, se împlinesc 10 ani de la moartea unui scriitor român, care a îmbogăţit literatura cu trei romane istorico-sociale, pline de amănunte preţioase şi de icoane vii din trecutul nostru apropiat. El a lăsat de asemeni mai multe pagini de istorie culturală şi de studii asupra relaţiunilor dintre Românii basarabeni şi Ruşi, dovedind o nestrămutată dragoste de neam în tot ce-a scris precum şi în tot ce-a făptuit viaţa lui întreagă. Astăzi doarme uitat într'un colţişor retras al cimitirului ieşan, uitat de fiii ţărişoarei lui iubite, pentru care a jertfit totul şi care în schimb nu-i cunoaşte nici macar drumul mormântului. Iar acuma când Comuna a luat frumoasa hotărâre de-a rădica câte un bust scriitorilor de valoare, nimeni nu s'a gândit să-l numere şi pe dânsul alături de un Gane, un Anghel, un Creangă.

Totuşi nu e de loc mai prejos. El reprezintă în literatura noastră idealul şi felul de a gândi al clasei sociale boereşti,

www.digibuc.ro

aşa de puţin cunoscută, mai ales în literatura ultimelor decenii, contribuind astfel la întregirea mentalităţii româneşti pe care o fixează epoca de faţă. El e martorul ocular al unor vremuri de prefacere, prin care a trecut atât statul cât şi neamul nostru, şi este un adânc cunoscător al ţărănimii, în mijlocul căreia a trăit cea mai mare parte din viaţă. Toate acestea fac din opera sa un preţios şi îmbelşugat document din care se desprind nenumărate probleme social-culturale, bine ţărmurite şi obiectiv înfăţişate.

Dar meritul de literat e încă mai mare. Un stil curgător şi sobru, simplu şi limpede, descrieri de natură pitoreşti şi proaspete, care ne pun sub ochi poezia naturei însăşi, pururi măreaţă şi senină. Apoi imagini sugestive, caracterizări cu mult relief, situaţii prinse cu vioiciune şi acel umor atât de simpatic, care rezultă dintr'o simplă întorsătură a frazei, ori dintr'o schimbare neaşteptată în orânduirea cuvintelor. Cât despre limbă, e curat românească, pe alocurea chiar, moldovenească, mlădioasă şi fermecătoare ca în cele mai isbutite bucăţi ale lui Creangă.

Acest scriitor se numeşte Dimitrie C. Moruzzi.

Dacă este să ne sprijinim pe mărturisirea persoanelor care l'au cunoscut pe când trăia în căsuţa din strada Vasile Lupu din Tataraş, romanul „Pribegi în ţară răpită" e însăşi povestirea vieţii sale. Şi într'adevăr dacă citim cu luare aminte acest roman, multe împrejurări ne dau de bănuit că micul Titi ar fi autorul însuşi.

www.digibuc.ro

Băeţelul acela e coborâtorul unei familii de boeri veliţi ai Moldovei. Bunicul mamei sale ca şi acel de pe tată, au fost domnitori, anume Ioan Sandu Sturza şi Alecu Moruzi, contemporan cu Conachi; iar părintele său —în roman Alecu Mavrocostea—a fost un înflăcărat bonjurist. care a luptat la 48 alături de V. Alecsandri, Kogălniceanu, Negri şi Cuza, cu care copilărise. Născut la 1850, pleacă peste patru ani în Basarabia unde devine supus rus, în urma jurământului făcut de tatăl său, surgunit din ţară de către Gr. Ghica. In Basarabia duce viaţa îmbelşugată a boerilor moldoveni când la o moşie, când la alta, când la Chişinău, unde are prilejul să cunoască mai bine pătura conducătoare, fie rusă, fie rusită numai, şi să facă deosebire între ea şi ţăranul moldovan. Dar venea adesea şi la laşi, unde rămăseseră fraţi şi surori ai părinţilor, precum şi bunica de pe mamă, Marghioliţa Roznovanu. Cunoaşte deci şi viaţa Moldovei din timpul şi de după unire, viaţa pe care o soarbe cu sufletul său de copil dornic de-a auzi vorbind pretutindeni limba iubită şi de a resimţi în jurul-i fierberea şi înfăcărarea, cu care nu era obişnuit în tăcuta Basarabie.

La 13 ani pleacă la Paris, unde îşi ia bacalaureatul după ce învaţă 5 ani la liceul Louis le Grand. Iar după proclamarea regatului, nemaiputând înfrânge dorul de ţară, de „dulcea Moldovă", ale cărei câmpii mănoase le privea zilnic depe cerdacul conacului de lângă Prut, trecu pe malul celălalt, devenind cetăţean român. Fapta aceasta o plăti scump, sărmanul Titi, a-

www.digibuc.ro

tunci tânăr de 30 ani, căci îi atrase nemulţumirea întregii familii, iar pe deasupra şi pe acea a ţarului, care-i ridică dreptul de moştenire asupra averii.

Aici se isprăveşte romanul, deci atât a voit autorul să ne spuie din viaţa lui.

Când s'a statornicit în căsuţa mică din Tataraşi, pela 1910—11, era îmbătrânit, slăbit după tifosul care-l chinuise şi-l lăsase surd, întrerupându-i astfel cariera începută cu atâta drag în neatârnatul stat român. Cei 3—4 ani de viaţă ce-i mai rămăsese, îi pet ecu colindând străzile Iaşului,—coborât şi el din vechea slavă de oraş de scaun—şi fixând pe hârtie belşugul amintirilor de odinioară, cu durerile şi bucuriile trecute. La 9 Septembrie 1914, în pacea căsuţei de pe deal, văruită şi împrejmuită cu cerdac, pe ai cărui stâlpi de lemn se agăţau zorele, s'a stins acest ultim vlăstar al unei familii boereşti, luând cu el icoana unei lumi apuse pentru vecie.

S'a stins în ajunul războiului celui mare, care avea să împlinească atât prezicerea cât şi dorul sufletului său larg: revoluţia cu prăbuşirea colosului rusesc şi alipirea Basarabiei la Moldova cu întregirea neamului prin unirea cea mare.

Ca scriitor Dim. C. Moruzi face parte din generaţia 48-tistă. E ultima licărire a spiritului aceluia pătrunzător şi luminos, vioiu şi străveziu, pe care-l întâlnim la contemporanii lui Alecsandri.

E aceiaşi privire largă care îmbrăţişează o întreagă epocă, aceiaşi obiectivitate în caracterizare şi aceiaşi glumă lipsită de răutate şi amărăciune. Dim. Moruzi e un

www.digibuc.ro

clasic şi e un optimist, deşi e contemporan cu Eminescu şi cei mai intransigenţi pesimişti.

Să nu fie oare aceasta o dovadă că principala—dacă nu singura—pricină a pesimismului şi decepţionărei literaţilor români, e declasarea, desrădăcinarea din mediul copilăriei? Să nu uităm că în amândouă principatele însuşirile de nuvelişti şi prozatori în genere, deci mai mult obiectivism şi un spirit de observare în afară de cercul restrâns al individualităţii proprii, s'au găsit în primul loc la reprezentanţii claselor „neproletare"—să zicem—ai acelora păstrătoare de tradiţie: anume clasa boerească şi acea a boerănaşilor.

D. Moruzi e necontestat o inteligenţă deosebită care pătrunde adânc; un suflet care vibrează puternic însuşindu-şi atât durerea cât şi bucuria celor din jurul său. Mai mult: face parte dintr'o clasă socială care dispare, care sufere din cauza timpurilor nouă şi stărei de lucruri aduse de întocmirile dintre 1859—66.

Totuşi nu e un „inadaptabil" îndurerat ca eroii d-lui Brătescu-Voineşti, deşi trăeşte în acelaşi mediu, în aceleaşi împrejurări ca şi dânşii. Nici nu suspină cu amărăciune după vremurile dinaintea „căderii neamurilor şi ridicărei noroadelor", nu plânge trecutul acela dus pentru totdeauna. Şi câtă dreptate ar fi avut el, bietul, să-l plângă! Dar nu. Cel mult dacă şterge o lacrimă de înduioşare care-i tremură o clipă în gene la evocarea acestui trecut. De pildă în romanul „Înstrăinaţii":

www.digibuc.ro

„E o datorie sufletească pentru mine să încerc a reînvia o lume care nu merită să fie dată uitării, şi aşi vrea să v'o arăt aşa precum a trăit, a simţit şi a cugetat: cu metehnele şi cusururile ei, dar şi cu porniri sale frumoase şi măreţe: o lume pe care mulţi n'aţi apucat-o şi pe care trebue s'o judecaţi cu evlavie filiască şi fără a vă lua, în neştire, după judecăţile pătimaşe la care a fost supusă, pe când era în viaţă; o lume mult hulită pe nedreptul, mult sbuciumată de împrejurări şi care nici n'a avut parte de liniştea mormântului! Că smulsă a fost din lăuntrul ori din preajma bisericilor, pe care le ridicase ori le împodobise, pentru a i se cărăbăni cenuşa sau oasele pe la faînica Eternitate sau pe la vre-o moşie, care mâine ori poimâne va cădea în mâinele vre-unui străin de neam şi de lege!

Da, frumoase, bogate, măreţe şi îmbelşugate erau balurile din timpurile acelea!"

„Timpurile acelea", care legănaseră copilăria lui fericită, luaseră cu ele pentru totdeauna seninătatea şi belşugul, idealismul încăpăţinat şi împrejurările, încă patriarhale, ce făceau cu putinţă neatârnarea desăvârşită a gândului cât şi a faptei. Timpurile acelea, atât de bogate în caractere statornice, în suflete entuziaste până la jertfă, care priveau cu mult mai departe de generaţia următoare lor, timpurile acelea de lumină scânteietoare alături de umbră, de viaţă sănătoasă şi deplină, ne sunt înfăţişate în cele două romane dintâi ale scriitorului Moruzi. „Înstrăinaţii" ca şi „Pribegi în ţară răpită" oglindesc epoca de

www.digibuc.ro

regenerare începută cu domnia Voevodului Grigore Ghica şi încheiată cu proclamarea regatului. Oglindesc această întreagă epocă povestind întâmplări petrecute pe amândouă malurile Prutului şi înfăţişând tipuri din toate straturile sociale, cu diferite feluri de a fi şi diferite interese. Romanele acestea sunt adevărate monografii ale vieţei moldoveneşti în timp de un sfert de veac, monografii în care feluritele categorii de fapte alcătuesc tot atâtea probleme, privite de către autor cu obiectivitatea unui judecător neprevenit, dar la lumina cărora se întregesc figurile contemporanilor pătimaşi.

Aşa bunăoară problema agrară ne pune sub ochi felul cum gândesc boerii, felul cum gândesc ţaranii şi felul cum gândesc înşişi legiuitorii care s'au ocupat întâi de această problemă, anume Vodă Cuza şi ministrul său Cogâlniceanu. Autorul arată de asemenea relaţiunile dintre diferitele straturi sociale precum şi ruptura bruscă, apoi îndepărtarea treptată şi pricinile învrăjbirei de la 1907. Nu e vinovat nimenea, încheie Dimitrie Moruzi cu nepărtinirea-i obişnuită. Sau mai bine zis nu poate fi un singur vinovat, nici chiar o singură generaţie, ci toţi câte puţin, iar, în cea mai mare măsură, timpul cu prefacerile-i neînlăturabile. Nimic nu poate fi numai bun pe lume, ori numai rău. De aceia dacă un lucru e necesar într'un moment dat şi mai ales dacă e c e l m a i necesar atunci, el trebueşte înfăptuit, chiar dacă ar fi nevoe de tăiat în carne vie. Cât pentru neajunsurile care decurg în urmă, se pot îndrepta

www.digibuc.ro

cu încetul. Astfel a fost cu împroprietărirea de la 1864. Ea trebuia făcută cu toate nemulţumirile pricinuite proprietarilor de pământ. Modalitatea însă o cercetează în amănunţimi Dimitrie Moruzi şi înclină spre părerea unora dintre boeri, care prevesteau învrăjbirea între clase şi făurirea mentalităţei de luare cu hapca. Şi urmările au cam îndreptăţit această părere.

Problema introducerii la noi a formelor de civilizaţie apuseană—cu osebire franceză—e pusă în lumina sub care se prezintă astăzi, adică după două generaţii, iar ochiul ager al autorului pătrunde mai adânc şi mai complex de cât cercetătorii dinainte. Ca punct de vedere critica lui Dimitrie Moruzi se apropie de cea maioresciană, căci întrevede aceleaşi rezultate în urma superficialităţei, pe care o luăm de bază. Ca formă însă ea nu e nici ironică muşcătoare, nici amară dispreţuitoare. Moruzi constată faptele şi le explică. Mâhnirea îl cuprinde văzând cum se pierd unul câte unul obiceiurile strămoşeşti, cum ne depărtăm tot mai mult de însuşirile specifice neamului nostru, cum alunecă de sub picioare terenul sănătos pe care ne sprijiniserăm veacuri de-arândul, rămânând cu toţii, de la mic la mare, fără sprijin şi fără călăuză în vâltoarea unei civilizaţii streine nouă şi deci primejdioase. Să păstrăm ce e al nostru! îndeamnă el aproape la fiecare pagină din opera sa. Suntem doară în stare să ne dezvoltăm alături de popoarele apusene şi să le ajungem, să dăm şi noi obolul nostru civilizaţiei contemporane. De ce dar să nu păstrăm ca-

www.digibuc.ro

racterul specific neamului, de ce să ne pierdem fără urmă într'un cosmopolitism nerodnic şi lipsit de vlagă? De ce să maimuţărim pe alţii şi de ce să ne oprim la forma goală, pe care ne-am însuşit-o atât de repede, în cât în 50 de ani am ajuns treapta de progres, căpătată de alte popoare după veacuri de străduinţă.

Hazliile manifestări ale nepotrivirii dintre forma nouă şi vechile deprinderi, ale lipsei de înţelegere şi de pregătire pentru înoirile pripite, Dimitrie Moruzi le scoate în relief cu acelaşi umor şi bătae de joc glumeaţă ca şi Vasile Alecsandri. In romanul „Instrăinaţii" găsim aceleaşi tipuri ridicole ca şi în opera poetului 48-tist, dar cu deosebire aceiaşi zeflemea uşoară, aceiaşi vervă şi acelaşi spirit care pâlpâie neîncetat, caracterizând, dintr'o singură trăsătură de condei, o întreagă stare de lucruri.

Dar ţinta acestui scriitor nu este ridiculizarea, de aceia şi găsim în romanul „Instrăinaţii" un tip al boerimei osebit de acela din opera lui Alecsandri. Cc. Agapie Varlaam este o figură distinsă, evocatoare a celor mai măreţe avânturi, a celui mai cald patriotism şi a celei mai fermecătoare simplităţi în felul de a reacţiona. In discuţiile politice însă are şi el aceleaşi îngrădiri faţă de reformele bonjuriste, aceleaşi idei de rezistenţă, până la un punct, împotriva doborârei tuturor întocmirilor vechi. O figură asemănătoare, reprezentând concepţii încă mai categorice, vom întâlni, sub numele de cc. Costache Vultureanu, în romanul „Moartea lui Cain", unde va

www.digibuc.ro

căpăta conturul unei întrupări idealizate şi însemnătatea unui simbol. Cc. Agapie însă e un adevărat personaj de roman, având toate trăsăturile care pot alcătui un suflet deplin caracterizat, un individ anumit trăind în anumit mediu. De altfel acelaş lucru putem spune de toate personajele din „Înstrăinaţii", care e fără îndoială unul din cele mai bune—dacă nu cel mai bun—romane istorico-sociale româneşti. Într'adevăr nicăeri nu găsim un tablou mai complex, mai variat şi mai sugestiv al unei perioade din evoluţia noastră istorică socială. Situaţii, concepţii, întocmiri şi obiceiuri, personaje ori chiar oameni politici, sunt prezentate cu obiectivitate şi osebit de plastic. Şi ce simpatice şi cât de vii ne apar figurile celor doi domnitori „bonjurişti"—Ghica şi Cuza! Cât idealism comunicativ în discuţiile înflăcărate şi câtă duioşie în sentimente!

Dragostea adâncă a lui Dimitrie Moruzi pentru ţară şi neam, pentru datinele strămoşeşti şi pentru ţăran, păstrătorul lor, învăluie întreaga-i operă într'o reţea fină de lirism. O bucurie vădită, un neînvins entuziasm isbucneşte printre rânduri cu puterea şi căldura unui suflet de propovăduitor, ori de câte ori are prilejul să înfăţişeze o faptă măreaţă; iar atunci când ajunge la partea de umbră, cu luare aminte caută să pătrundă cauza primă a ori cărei manifestări şi astfel să descopere măcar raţiunea de a fi, măcar îndreptăţirea. Căci Dimitrie Moruzi nu e un decepţionist cum am mai spus. Puternicu-i optimism îl susţine neîncetat făcându-l să nă-

www.digibuc.ro

dăjduiască veşnic vremuri mai bune, să privească cu încredere viitorul cât de îndepărtat, în timp ce un gând de dulcoasă amintire îl atrage în trecut.

Sentimentul trecutului în opera lui Moruzi este foarte puternic şi-i dictează pagini de o nespusă gingăşie. E un sentiment care colorează întreaga operă, căci necontenit autorul face comparaţie între trecut şi prezent. Din această comparaţie rezultă însăşi deosebirea dintre două trepte de evoluţie ale neamului nostru, între două generaţii care nu s'au înţeles şi poate nici n'ar fi putut să se înţeleagă, chiar dacă s'ar fi pus toată bunavoinţa dintr'amândouă părţile. Trecutul despre care ne vorbeşte, e acel al generaţiei înaintaşe autorului şi al copilăriei sale proprii, deci timpul cel mai fericit pentru fiecare. Totuşi Moruzi nu-l idealizează, ba nici nu-l reprezintă ca pe singurul poetic şi singurul bun. El ni-l înfăţişează cu adevărata mulţumire sufletească şi cu părere de rău numără anii câţi s'au strecurat de atunci, nu-l preamăreşte însă pentru a coborî prezentul, nici nu-l încarcă de glorie.

www.digibuc.ro

II

Romanul „Înstrăinaţii“ ilustrează în special o altă problemă de actualitate—astăzi poate mai mult ca oricând—anume problema înstrăinărei de neam. Iată ce spune autorul în prefaţa acelui roman:

„Să nu bănuiţi cumva iubiţi cititori, că „cuvântul de înstrăinaţi, de pe scoarţa a„cestei cărţi, ar cuprinde vre-o dojană pen„tru elita noastră socială. Mă ferească „Dumnezeu de aşa gând rău! Dovadă că „din toate fiinţele pe care le veţi privi miş„cându-se, grăind sau cugetând aicea, a„bea două pot fi numite, cu dreptul, cu „porecla de „înstrăinaţi“. Nici ei, sărmanii, „nu sunt vinovaţi de creşterea primită, nici „de starea lor sufletească! Ba, o să vă „încredinţaţi că nici părinţii lor nu au a„vut chip să-i crească altfel!“.

Vorbind în parte de fiecare personaj, se opreşte la generaţia cea mai tânără: „Ar„tur, fiul cel mai mare, plecat din ţară la „vrâsta de 13 ani, fire simţitoare şi visă„toare, duce cu el în străini dorul frumoa„selor câmpii moldoveneşti şi al vieţei largi

www.digibuc.ro

„şi îmbelşugate din Steleni. După ce is-„prăveşte în chip strălucit cursul învăţă-„turei, se înapoiază în ţara lui iubită, cu „bucuria pe care o resimte oricine rega-„sindu-şi cele dorite de mult. Apoi când „bate ceasul cel mare de redeşteptare pen-„tru neam, cade eroic la Griviţa. Bietul „Nini însă, cu patru ani mai mic de cât „fratele său, ce putea să ajungă? Francez „nu, pentru că nu era din fire, dar nici „Român cu dragoste de ţara lui, pentrucă „nu o cunoştea".

Apoi mai departe:

„Arăt deci că şi acei puţini, cărora li se „cuvine porecla de înstrăinaţi, nu pot fi fă-„cuţi răspunzători de această stare, şi că „ştiu să se cuminţească şi ei, după ce dau „cu capul de pragul cel de sus".

Autorul urmăreşte într'adevăr, pas cu pas, pe fiecare personaj al acestui roman, până în clipa când nevoia îl sileşte să deschidă ochii, şi în faţa realităţei, să-şi recunoască rătăcirea. Diferitele tipuri de înstrăinaţi se deosebesc între ei, atât prin înrâurirea mediului, cât şi prin propriul fel de a fi. Acest lucru scoate în lumină, încă odată, obiectivismul covârşitor al lui Dimitrie Moruzi, care nu se mărgineşte a pune faţă cu împrejurările exterioare, o singură mentalitate şi un singur fel de a reacţiona. Din punct de vedere evolutiv problema înstrăinării se întinde asupra celor trei generaţii dintre 1848 şi 82. In timpul celei mai vechi, contemporane cu Mihai Sturza, puţini îşi trimiteau copiii la învăţătură peste graniţă, aşa că pricina de căpenie a înstrăinării, nu era îndepărtarea de pământul

www.digibuc.ro

ţărei. Mihalache Stelea de pildă, nu trecuse hotarul Moldovei de cât odată, într'o călătorie de câteva săptămâni la Paris şi Viena, iar cât despre cultura străină, nu cunoştea mai nimic, de oarece singura limbă pe care o stăpânea, era cea strămoşească. Totuşi el e un înstrăinat. Işi nesocoteşte ţara, dispreţueşte poporul, n'are nici cea mai mică încredere în viitorul neamului, ba chiar e gata oricând să se împotrivească la o schimbare pentru binele acestuia. Timpurile nouă nu le întrezăreşte şi le defăimează atunci când le vede manifestându-se într'un chip sau într'altul.

Cc. Agapie Varlaam, din potrivă, învăţase în străinătate, unde-şi însuşise o cultură aleasă. Ducând apoi viaţa de oraş, mai îndepărtată oarecum de românism de cât cea dela ţară, ar fi avut mai mult dreptul să se înstrăineze. Pe de altă parte el este boer de viţă, face parte din acea clasă socială, care obişnuit se zice mai străină de popor, pe când Stelea e fiu de vechil înstărit şi ridicat la rang de boerie, deci ţăran din moşi strămoşi. Totuşi adevăratul patriot e cc. Agapie, care se arată român neaoş în tot felul său de a simţi şi gândi.

Care să fie dar pricina?

Mai întâi temperamentul. substratul pe care se întipăresc înrâuririle în decursul vieţii şi care alcătueşte deosebirea de temelie între indivizi. Apoi înrâurirea exterioară, asupra căreia stărue în deosebi autorul.

Am spus că Agapie Varlaam e boer de viţă. El este legat de ţară prin viaţa de

www.digibuc.ro

cămin, pe care a avut-o în copilărie, viaţa care cimentează legăturile sufleteşti cele mai trainice, apoi prin tradiţia strămoşilor, păstrată cu sfinţenie în sânul familiei sale. E legat deci atât de mediu cât şi de trecut, aşa că, reîntors din străinătate, nu se simte nici singur nici dezlipit de viaţa, pe care o trăiseră toţi înaintaşii săi şi pe care e dator s'o trăiască el însuşi. Nu tot aşa se întâmplă cu Mihalache Stelea. Crescut departe de ori ce legătură şi cu trecutul—puţin glorios pentru un viitor boer—şi cu mediul înconjurător, care nu trebuia să mai fie al său, el se trezeşte singuratic în generaţia sa, un desrădăcinat şi un declasat. Tovarăş de şcoală cu fii de boer, dar fără nici un prieten şi însufleţit de pofta măririi, fără a avea nici un drum bătătorit de înaintaşii săi, e firesc întrucâtva să nu aibă nici un alt îndemn şi nici o ţintă alta de cât propria-i căpătuială. S'ar părea că poate trăi în ori ce parte a lumii, ba şi'n ori ce timp, fără să se simtă legat de ceva.

Cc. Profiriţa, soţia lui şi fiica boerului Agapie, e de asemenea înstrăinată. Prin creşterea căpătată şi prin cultură ea face parte dintr'o generaţie mai nouă, anume cea bonjuristă. Cc. Profiriţa fusese de mic copil într'un pension din Lemberg, de unde tatăl său o scoate la vrâsta de 23–24 de ani. Neavând mamă, fusese lipsită şi ea de viaţa de cămin şi se simte străină în casa părintească, părăsită de atâta vreme. La întoarcerea în ţară vine deodată în atingere, ea care câştigase o cultură deosebită şi vorbea cu înlesnire trei limbi, cu'n me-

www.digibuc.ro

din inferior el. Țara și neamul și le cunoștea doar din disprețul străinilor, iar ceia ce observă prin ea însăși, nu poate s'o ademenească.

Dar iată că timpul care preface toate, se însărcinează să schimbe și mentalitatea soților Stelea. Imprejurările prin care trece Moldova, deșteptarea și repedea închegare a statului neatârnat, pun încredere în sufletele lor, trezind sentimente nebănuite. Ei devin patrioți înflăcărați, gata de jertfă și mărinimos avânt și caută, pe cât cu putință, să ferească de înstrăinare pe copiii lor. Dintre aceștia cel mic se înstrăinează totuși, arată Dimitrie Moruzi, fiindcă plecase din țară „copilaș abea de 9 anișori". Dar principala deosebire dintre frați e temperamentul și nu vârsta. Artur, fire afectuoasă, se leagă puternic de tot ce-l înconjoară. La plecare se desparte cu durere de casa părintească, de grădina unde se jucase, de întreaga priveliște care-i mângâiase privirea și isbucnește în hohote de plâns văzând cum se cufundă în depărtare clopotnița bisericei din sat și cu ea, locul unde-și petrecuse viața de până atunci

Nini e mai egoist. Ca și tatăl său la început, el ar putea trăi ori unde, căci afară de părinți, frați și surori, care îl pot urma ori unde, nu simte nevoia unei legături sufletești cu ceia ce-l înconjoară. Totuși înrâurirea mediului copilăriei rămâne întipărită în suflet fără voia ori știrea lui. Ea lucrează asupra-i încetul cu încetul pregătindu-l pentru „lovitura pragului de sus", care-l va cumini pe deplin. Aceasta e și

www.digibuc.ro

deosebirea—singura—între Nini şi soţia sa Olga, princesa de Gaspar Gratziani, înfumurată şi iubitoare de lux, întocmai ca dânsul. Când pierd averea şi se despart, Nini se simte atras către ţara lui de baştină, şi desgustat de petrecerile, după care colindase prin toată Europa, cu o egală nepăsare, se statorniceşte la moşia sa părintească. Acolo, în mijlocul ţăranilor săi, care-i apăraseră avutul împotriva răsculaţilor din împrejurimi, la 1907 pe când el era în streinătate, acolo în mediul senin şi simplu în care trăiseră părinţii, acolo pricepe Nini adevăratul rost al vieţei şi se împământeneşte sufleteşte. Olga se pierde însă în neam străin. Pentru amândoi lovitura fusese aceiaşi: dezamăgirea, greutăţile vieţei, experienţa. Dar în timp ce toate acestea cumineţesc pe Nini, pentru Olga trec nebăgate în seamă. Deosebire de temperament? De sigur, dar şi deosebire de educaţie, de primă deprindere. Olga, copil fără mamă, fusese ţinută tot timpul la Paris, de către tatăl său care se ducea din când în când s'o vadă. Ea nu-şi cunoştea de loc ţara, poate nici n'auzise vorbindu-se de ea vreodată şi nici o legătură sufletească n'o îndemna s'o cunoască. Crescută în credinţa că origina familiei sale e tocmai din Persia, era firesc să nu simtă nimic pentru România şi să doriască mediul pe care-l avuse înainte de a se mărita.

Prin urmare una şi aceiaşi este pricina înstrăinării, în toate timpurile şi'n orice pătură socială: îndepărtarea de obiceiurile şi însuşirile specifice neamului nostru, înainte

www.digibuc.ro

de a fi avut putința să le iubești cu adevărat. Și această îndepărtare poate avea loc totdeauna de bine în cuprinsul țărei ca și 'n afară de hotarele ei.

Dragostea de țară, spune Dimitrie Moruzi în romanul „Pribegi", își are rădăcinele în dragostea de streșin, de viața în jurul căminului părintesc; în dragostea de locul unde te-ai născut și unde ai copilărit. Ea trebue sădită de timpuriu în sufletul copilului, pentru ca să rămâie sentimentul cel mai statornic și cel mai trainic. Belșugul de afectivitate, pe care-l va naște în urmă, va fi întotdeauna o îndrumare prielnică tuturor.

Romanul „Pribegi în țară răpită" desfășoară problema deznaționalizării privită în hotarele Basarabiei, atunci sub stăpânirea rusească. Desnaționalizarea o putem numi înstrăinare în massă și într'adevăr autorul ne arată că ea se petrece în aceleași împrejurări, fiind datorită aceleiași pricini. Din acest punct de vedere viața Basarabiei e împărțită în două perioade iar populația ei românească este împărțită în orășeni și săteni. Până la 1869 aproximativ, ocârmuirea rusească nu făcea sforțări mari pentru rusificarea supușilor de altă limbă, așa în cât cele câteva mii de străini, care se infiltraseră în Basarabia, nu numai că nu-i deznaționaliza pe Români, dar se romanizau și ei. Legătura cu Moldova, mai apoi cu Principatele Unite, era încă strânsă. Chișinăul devenise locul de întâlnire al tuturor celor cari visau întregirea neamului. Felul de trai prin orașe rămăsese același ca înainte de 1812 iar

www.digibuc.ro

cât privește pe săteni, ei aproape nu simțiseră schimbarea, atât de neclintite erau toate în viața lor zilnică. Oștire nu făceau, bir nu plăteau, așa că nici slujbaș rus nu vedeau și nici limba acestuia n'aveau la ce s'o învețe. Desnaționalizarea se mărginea la câțiva indivizi declasați ori parveniți, dezrădăcinați din mediul lor, care caută să se adapteze noului stări de lucruri, fie pentru a se ridica mai lesne, fie spre a-și păstra liniștea personală. Ceilalți însă, statornici în deprinderile lor, păstrează cu râvnă tradiția, chiar atunci când, în aparență, împrumută formele culturii stăpânitorilor. O pildă este familia boerului Rusu, prieten lui Mavrocosta, și mai ales boerul Donici, rusit cu desăvârșire câtă vreme stă la oraș, dar moldovan neaoș de îndată ce vine la moșie. După 1869 țarul Alexandru II începe politica panslavistă și deci lupta pentru rusificarea tuturor popoarelor ce-ar sta împotrivă. Se începe, bineînțeles cu provinciile cucerite. Cele dintâi măsuri sunt obligativitatea serviciului ostășesc și școala, menită să ridice o pătură cultă, mai lesne de mânuit odată ce va fi dezlipită de massa poporului. Deci silire pe de o parte și ademenire pe de alta. Rezultatul iată cum ni-l descrie Dimitrie Moruzi:

„Rusiții se pot lesne împărți în două categorii, Categoria I: de pildă distinsul ma-„reșal și deputat în Dumă, Teodor Kru-„penschi, care, din atavism poate, s'a le-„pădat de obârșia moldovenească, precum „și strămoșii lui, așezându-se din Lehia în „Moldova, tocmai în vremea lui Vasile „Lupu, se lepădaseră nu numai de nea-

www.digibuc.ro

„mul polon, dar şi de legea catolică. „Apoi vine colegul său din Duma, Kirios „Sinadinos, adevărat rus şi acela, pentru „că tata dumnealui a venit tocmai din in„sula Hios".

„In categoria II-a încap fără multă în„ghesuială, toţi semiculţii, declasaţii şi a„feriştii de tot soiul, scăpaţi din şcoli şi u„niversităţi cum a dat Dumnezeu sau le„hova; îmbăcsiţi de internaţionalism, de „nihilism, dar cu oarecare adumbreală a„tavică de panslavism".

Apoi ca încheere: „Mai treacă peste „mândrii noştrii Moldoveni din Basarabia „şi câte au mai trecut peste dânşii în 100 „de ani, că tot Moldoveni vor rămânea. „Vorba lor mă rog: apa trece, pietrele ră„mân".

Publicat în 1912 romanul „Pribegi" este o închinare adusă Basarabiei, pe care autorul o iubeşte din tot sufletul, la împlinirea a 100 de ani dela răpire. E o povestire colorată şi plină de duioşie a unor împrejurări trăite, bine cunoscute şi adânc înţelese, e în primul loc un volum de memorii, frumos închegat şi foarte interesant. Acţiunea e mai puţin vioaie de cât în „Înstrăinaţii" şi nu deajuns de strânsă, iar personagiile care ne trec pe dinaintea ochilor, de şi adevărate copii după natură, întrupând concepţii şi feluri de a fi caracteristice, sunt prinse din fugă, schiţate numai. Un singur suflet este înfăţişat în întregime: Mavrocostea.

Impulsiv şi hotărât, energic şi mândru, acesta e un caracter tare, în adevaratul înţeles al cuvântului. Cu voinţa-i neîndu-

www.digibuc.ro

plecată, crezând că se răzbună de nedreptatea suferită în țară, el se statorniceşte în Basarabia şi jură credința țarului. Apoi, cu aceiaşi voință, luptă necontenit cu el însuşi pentru a-şi preface sufletul de român patriot şi a se rusi cu adevărat. Totuşi nu isbuteşte. Dragostea pentru Moldova şi legăturile cu mediul, în care trăise jumătate din viață, sunt cu mult mai puternice şi cu mult prea adânc înrădăcinate, ca să poată fi smulse de voința unui individ, fie ea şi cea mai neîndupleçată. De aceia după 30 de ani de sbucium, de frământare între neînfrântul dor de a se reîntoarce şi mândria de a-şi păstra jurământul dat, Mavrocostea se dă învins. Zdrobit de părerea de rău, pentru nesocotitu-i pas asupra căruia numai poate reveni, vinde tot ca să cumpere o moşie pe malul basarabean al Prutului, de unde să poată vedea, măcar în zare, clipind turlele bisericilor din Iaşi.

Lupta cu sine însuşi, conflictul de sentimente care se ciocnesc aprig, şi cu puteri egale în sufletul său, fac din Mavrocostea un erou de tragedie. Şi câtă durere ştie autorul să pue până şi 'n clipele de resemnare!

„Prin câtă pădure germană, polonă sau „ruteană n'am trecut eu până acuma, gân„dea Mavrocostea stând la poalele codrului „de pe moşia sa: „Şi acolo ca şi aicea „tot copaci, tot umbră, tot iarbă, şi tot ci„ripit de păsări. De ce n'am simțit acolo „ceia ce simțesc aice? De ce aicea par„că copacul face parte din trupul meu, şi „iarba fir din sufletul meu? Nici frunzuliță

www.digibuc.ro

„cea străvezie de pe vârful stejarului nu e „străină mie şi până şi ciripitul păsărilor „îmi aduce glas de doină". „Cu încetul, a-„daugă autorul, sufletul i se copleşea de „jale, de dor, de dorul Moldovei de din-„colo—de peste Prut. Până ce somnul îi „închidea pleoapele umede de lacrămi. A-„tunci adierea îmbălsămată a codrului ce-„lui mare îi usca umezeala obrajilor ca un „sărut de mamă. Şi dormea legănat la „sân de codru, de codru românesc".

Dorul de ţară, împotriva cărnia timpul însuşi nu putuse nimic, timpul care potolise toate simţămintele isvorâte din sufletul lui Mavrocostea din durerea nedreptăţei suferite într'un moment dat, dorul acesta este un sentiment etern omenesc sădit, nu de clipa trecătoare a vieţei individuale, ci de natura însăşi. El este elementul inconştient de coheziune al unui neam, o părticică din acea vlagă, care împiedecă până la un punct atât înstrăinarea, cât mai ales desnaţionalizarea în massă. „Trei lu-„cruri nu trec pe lume, zice autorul: lo-„curile, limba şi vlaga unui neam".

Al treilea roman al lui Dimitrie Moruzi, „Moartea lui Cain", are ca subtitlu: „studiu social în formă de roman". în adevăr el este un studiu amănunţit asupra stărei de lucruri, care a slujit de cadru şi de imbold sgudnirei de la 1907. Este şi o paralelă între „leatul vechi" şi „leatul nou", întrupat fiecare într'un tip reprezentativ. Acestea, cc. Costache Vultureanu şi fiul său Grigore,—boeri amândoi, ba încă şi din acelaşi familie,—vădesc isbitoarea deosebire între cele două epoci ale evoluţiei noastre,

www.digibuc.ro

mai bine de cât au făcut-o toți acei care s'au răzimat pe deosebirea de clasă socială. Ele ne pun sub ochi cele două mentalități, osebite în întregime, și care au dat naștere schimbărilor bruște în toate manifestările de mai târziu.

Una din caracteristecile leatului vechi era și credința religioasă, credința în legea strămoșilor, cum o numește cc. Costache, în binele și dreptatea dumnezeiască, sprijin și mângâiere în vremuri de restriște. Ea, ocrotitoarea neamului nostru și centru îndrumărei unui întreg șir de veacuri, alcătuește pentru noi, alături de limbă și datini, moștenirea de care nu trebue să ne îndepărtăm. Bătrânul boer Vultureanu a păstrat-o neștirbită viața lui întreagă și cu mâhnire privește la tineretul de acum, care n'o mai știe prețui. El judecă aspru generația fiului său, care e tocmai generația bonjuristă, introducătoarea formelor apusene, și'o învinovățește de înstrăinare. „Din „lipsă de școli, zice el, noi v'am trimis în„tre străini și v'ați întors străini de neam! „Câte le ți văzut bune și frumoase peste „granită, le-ați adus aicea cu toptanul și „cu nealesele. De aceia se apropie acum „o jumătate veac, de când tot preschim„bați la legi și tot schiloade ies, săracele. „De asta până și limba păsărească, pe „care o scornirăți, abea se poate spăla de „noianul de guițături străine, sub care ați „copleșit-o, dragă doamne, pentru a o la„tiniza, dar în fapt numai de lene de a vă „reînvăța iar graiul, pe care îl uitaserăți „pe acolo. Și tot de asta mintea cea să-

www.digibuc.ro

„ nătoasă, judecata cea dreaptă şi curată a „ Românului începe a se poticni".

Dar problema de căpetenie în acest al treilea roman, apărut după moartea autorului, este dezbinarea tot mai hotărâtoare între ţărănime, pe de o parte, şi toate celelalte clase de alta, cuprinse toate în numirea de „surtucari", precum şi intrarea în rândurile acestora a sătenilor ştiutori de carte. „Surtucărimea", cum o poreclesc ţăranii, dă societăţii adesea ori elemente cu mult mai puţin folositoare de cât acele rămase la vetre, cu singura îndrumare a înaintaşilor, căci ea dezrădăcinează pe individ fără a-l putea ridica totdeauna până la cultura deplină, care să-i dea putinţa să lupte cu noul mediu. De aceia surtucărimea sporeşte numai numărul semiculţilor, declasaţi şi tulburători de ordine, care mişună prin oraşe.

Tipul surtucăritului este Ghiţă Dudău, copil de gospodar cuprins şi născut pe moşia Vultureştilor; el e luat de aceştia spre a fi dat să înveţe la oraş. Jumătatea de cultură, pe care o capătă în cele patru clase de liceu, îi sdruncină credinţele şi felul de a gândi, fără a-i putea da în schimb ceva trainic şi bun, iar viaţa de oraş îl strieă, după cum capitala lumii stricase pe orăşenii noştri neîndrumaţi îndeajuns. După pilda celor din jur, Ghiţă cearcă să se avânte şi el în mânuirea afacerilor, care îmbogăţesc fără muncă, iar fiindcă nu isbuteşte, îi răsare în suflet ura împotriva celor ce nu duc grija zilei de mâne, a celor avuţi, deci şi a boerilor. Mai soarbe din

www.digibuc.ro

aer câte-va păreri socialiste, şi iată-l răzvrătitor al norodului.

In dimineaţa răscoalei—suntem în 1907—Ghiţă Dudău intră în curtea boerului Vultureanu şi cu 'n foc de revolver îl omoară, drept răzbunare că-l dăduse afară, pe el fost licean în clasa IV, atunci când aflase de purtările-i rele. Dorinţa de răzbunare o hrănise Ghiţă 14 ani, iar la cel dintâi prilej o împlineşte cu grabă, ca şi cum aceasta i-ar fi fost singura ţintă în viaţă. Astfel din luptător pentru înfrăţirea omenirei, cum se credea, şi gata ori când de jertfă pentru acest ideal, el ajunge în faptă un ucigaş din răsbunare.

Ghiţă Dudău primise ideile socialiste ca un declasat ce era, din ură împotriva tuturor claselor sociale, ură oarbă împotriva întregei stări de lucruri, a întregei lumi în care se simţea nenorocit. Străin de adevăratele dorinţi şi nevoi ale ţăranului, de gândirea şi simţirea românească, el visează frăţie universală, dar făptueşte împotriva binelui ţării şi neamului său. Se slujeşte de socialism ca de o unealtă şi-l întrebuinţează numai în măsura în care acesta se potriveşte cu propriile-i năzuinţi şi sentimente, în măsura în care-l poate pricepe. Autorul ni-l înfăţişează pe Ghiţă ca pe o victimă a împrejurărilor, pe de o parte, care l-au scos pentru totdeauna din mediul său, iar pe de alta, a culturii înjumătăţite.

Problema semiculturei e privită de Dimitrie Moruzi ca cea mai importantă din câte se pun în timpul de faţă, căci semicultura poate avea urmări dintre cele mai

www.digibuc.ro

primejdioase, atât pentru individ cât şi pentru societate. Mai bine întuneric deplin de cât o jumătate de cultură. „Lumină, cât mai multă lumină" spune el prin gura bătrânului cc. Costache. Lumină deplină şi pentru toţi, lumină care să îndrumeze şi să pregătească, lumină care să desvolte însuşirile specifice neamului nostru.

O victimă a semiculturii este şi Stegărescu, acel personaj ridicol din „Înstrăinaţii", absolvent al învăţământului latinizator din vremea lui Grigore Ghica. E ridicol prin nepriceperea cu care foloseşte noile idei şi forme de cultură; este şi un element nefolositor, prin faptul că n'a fost pregătit pentru realitate, pentru viaţa de mic slujbaş, pe care o va duce între săteni. Dar tulburător de ordine nu e, şi nici un suflet pervertit, căci înrâurirea la care fusese supus, atât în societate cât şi în şcoală, se deosebea în totul de înrâurirea suferită de Ghiţă Dudău. În şcoală Stegărescu, crescuse cu principiile latiniste, care toate se învârteau în jurul neamului şi al dragostei de patrie. Ele sădeau în suflete avântul şi mândria de român odată cu simţământul datoriei de a lucra pentru ţară. Ajuns în slujbă Stegărescu se crede om cult, mai presus de cei care-l înconjoară, dar pe lângă această îngânfare, simte că are şi o datorie de împlinit şi munceşte cu toată râvna de a face bine. El crede în rolul său civilizator al satelor, iar cu credinţa aceasta trăeşte în mijlocul unor oameni simpli, cu moravuri curate, care cu vremea îl dezbară de apucăturile-i ridicole.

Pe vremea lui Ghiţă Dudău însă reac-

www.digibuc.ro

Ţiunea împotriva ideilor latiniste se făcuse chiar în şcoală. De la şovinism se trecuse la preocuparea de adevărul pur ştiinţific şi, cu osebire, la concepţia criticei distructive faţă de tot ce există, faţă de toate manifestările româneşti. Spiritul de persiflare caustică al Junimei doborâse, nu numai exagerarea, dar şi ori ce avânt care ar fi trecut de o limită hotărâtă. Nimic nu scapă criticei acesteia. Religie, datini, credinţi ori numai idei răzleţe, nimic nu este vrednic de crutare. E doar epoca individualismului pesimist preconizat de Eminescu, a „formei fără fond", pe care ori cine se simte dator s'o descopere după Maiorescu. Bietul Ghiţă Dudău, care fusese hrănit cu altfel de păreri şi simţiri, rămâne întâi aiurit. Apoi încetul cu încetul îşi făureşte un crez, luând de bune toate câte le vede ori aude şi căutând să uite toate câte le deprinsese în casa boerului Vulturescu, ba chiar şi în coliba unde se născuse. Acest crez făurit la întâmplare nu i-l controlează nimenea. Profesorii săi nu caută să afle cum s'au oglindit în sufletul său cele spuse de pe catedră, nu cercetează ce i-a rămas din vorbele învăţate, aşa că libertatea de gândire şi de apreciare, pe care noul învăţământ o lua de bază, se reduce de fapt la libertatea de a înţelege pe dos. Lăsat astfel în voia întâmplării şi venind în atingere cu mediul pervers, în care-l băgaseră câţiva colegi, Ghiţă ajunge un stricat. Societatea îi dă în plus socialismul, iar la sfârşit închisoarea, unde îşi pune singur capăt vieţii, care nu folosise nimănui.

www.digibuc.ro

Stegărescu şi Ghiţă Dudău sunt produse ale celor două mentalităţi, al căror reprezentanţi în clasa conducătoare, sunt boerii Vultureşti. Ei arată urmările mai îndepărtate pe care le-au avut sau le au încă, în păturile mai adânci ale poporului, atât optimismul creator, născut în leatul cel vechiu, cât şi pesimismul destructiv de apoi. Acesta, spune autorul, nimiceşte credinţa într'un ideal realizabil, pentru care trebue să lucrezi chiar dacă nu-l vei vedea înfăptuindu-se sub ochii tăi, iar în loc pune îndoiala, deznădejdea şi în sfârşit dorinţa de a dispărea din viaţă. Pentru neîntelectuali el este o adevărată otravă, iar socialismul care, ivit într'o asemenea stare de spirit, poate da iluzia şi poate mulţumi nevoia de ideal, ajunge atunci singurul îndrumător. Dar pentru noi Românii, popor unitar, a cărui evoluţie se deosebeşte de a celorlalte popoare, după urma cărora ne luăm, socialismul nu poate fi de cât primejdios, de oare ce aprinde vrajba între clase, vrajba care la noi era necunoscută înainte. „Voi „bonjuriştii, spune fiului său Costache Vul„tureanu, voi ne-aţi adus în geamandanele „voastre toate vrajbele pătimaşe din alte „ţări, toate urile dintre clasele de acolo, „care se deosebesc între dânsele prin sân„ge şi prin vechime. Ni le-aţi adus aicea, „în mijlocul unui popor de un singur neam. „Unia, pretinzându-vă de sânge albastru, „vă căutaţi obârşia în afară de neam; „alţii vă jucaţi de-a revoluţionarii, fără ba„ricade, sau de-a socialiştii, în ţara noas„tră unde jumătate de pământ stă încă ne„lucrat, iar industria e încă în faşă; în

www.digibuc.ro

„sfârşit de-a cosmopoliţii, când încă nu „v'aţi întregit neamul! Voi aţi sădit ura „dintre clase, acolo unde nu se pomenea, „cu toate privilegiile noastre boereşti, fără „a vă da seama că la toţi, din atavism, „vă sunt degetele bătătorite de coarnele „plugului".

Democratismul tuturor personagiilor din romanele lui Dimitrie Moruzi, personagii reprezentative ale clasei boereşti, ne isbeşte la fiece pas, contrastând puternic cu obişnuita caracterizare a acestora, în restul literaturei româneşti. Tot astfel tipul ţăranului este osebit înfăţişat de cât în mai toate scrierile poporaniste. Mai întâi Dimitrie Moruzi deosebeşte între ţărani diferite mentalităţi, întocmai ca 'n oricare pătură socială. Nu ne dă un tip unic—ca de pildă romanul Viaţa la ţară—nici nu grămădeşte în jurul unuia singur toate însuşirile, aşa zise caracteristice şi neaparat trebuitoare ori cărui personaj ţăran român. Moruzi deosebeşte de asemenea mai multe generaţii şi arată schimbarea introdusă, în chipul lor de a gândi, fie de înrâurirea oraşului, fie de aceea a şcolii şi oştirii. Ca fond sufletesc însă ţăranii lui, mai ales cei din generaţia Unirei, seamănă cu ţăranii din opera lui Alecsandri. Pricina poate fi optimismul, acelaşi până la un punct la amândoi scriitorii. Poate fi şi lumina sub care ţăranul apărea celor din clasa boerească de odinioară—în tinereţa lui Alecsandri şi copilăria lui Moruzi—dar într'o largă măsură va fi contribuind şi realitatea. Ţăranul român din generaţia Unirei şi a războiului de neatârnare, ţăranul con-

www.digibuc.ro

temporan cu mentalitatea optimistă şi plină de avânt a tineretului de prin oraşe, gândea şi trăia de sigur altfel de cât mai târziu. Pe atunci erau încă rămăşiţile unei vieţi patriarhale, era belşugul relativ al producţiei, care nu trecea încă hotarul ţării în cantităţi mari, era poezia întinderilor fără sfârşit, a „ţelinei fecioare“, cum o numeşte Dimitrie Moruzi.

Şi poezia aceasta e o caracteristică „a leatului“ celui vechi—zice el. Timpurile nouă, înmulţind nevoile, cer tot mai multe bogăţii pentru împlinirea lor şi plugul pătrunde tot mai adânc în mănosul pământ, a cărui vlagă începe a secătui. Grija zilei de mâne, teama de sărăcie, ţin încordate conştiinţile şi spulberă liniştea atotstăpânitoare, odată cu viaţa largă şi îmbelşugată de odinioară. In paşnica scurgere a vremii schimbări necontenite ne învălmăşesc, împletindu-se în felurite deprinderi şi concepţii, nebănuite până atunci, pe când natura, măreaţă şi senină, pare că se tot înderpărtează.

Un deosebit farmec dă operei lui Dimitrie Moruzi această concepţie cu orizont atât de larg. Deplină încredere în isbânda binelui şi îngăduinţă deplină faţă de oameni, duioşie în simţiri şi pătrundere complexă, sunt însuşiri pe care rar le întâlnim întrunite la scriitorii români şi, încă mai rar, desfăşurate cu atâta cumpănită simplitate. Pare că însăşi natura nehărmurită şi realitatea însăşi ar fi închise, ca într'o oglindă minunată, în cele trei volume groase ale lui. Şi ce firesti sunt dialogurile, cât de frumos vorbesc mai ales ţăranii, de parcă i-ai auzi sfătuind între ei, sau grăind

www.digibuc.ro

domol sub cerul limpede, în conjuraţi de orizontul larg al unui drum de ţară—„Cum moşule? întreabă boerul Mavrocostea pe pădurarul său moş Sandu:

— „Apoi, cum să hie, Măria ta? la răul „Ceilalţi te sfănţuesc ei ca la capra po„dului, dar încaltea ştii cu cine ai de fur„că. De-l chiamă Petrov sau Mihailov, îl „ştii că-i rus; de-i zice Levitzchi, îl ştii „că-i leah, aşa că nu-ţi pare rău când îţi „spune maldavan. Că de! Te ştii şi tu „moldovan cum îl ştii şi pe dânsul leah „ori rus".

„Şi în altă parte când, trecând în drum „spre Petrograd, acelaş Mavrocostea în„tâlneşte ţărani venind cu carele de la „Kiu (Kiev), şi-i întreabă:

— „Da unde mergeţi oameni buni? — „laca! Apoi unde să mergem? Ne ducem acasă, na!" — Da-i departe? „Ba chiar aicea peste deal, să tot hie vre-o cinci vrâste". — „Şi ce căutaţi voi în sat „rusesc? — „La noi în sat, cucoane nu-i „nici picior de rus, să ştii 'mneata! Numai „români. Şi suntem vre-o şapte opt sate. „aşa". — Dar şcoală aveţi voi în sat? „Şcoală? Da ce să facem cu dânsa, cu„coane? Limba noastră ştiu că nu ne-or „învăţa-o Ruşii, că n'o ştiu nici ei! Lim„ba lor ne-o învăţa nevoia". „Apoi, adau„gă autorul, plictisit de atâtea întrebări ne„săbuite: „la mânaţi înainte, măi oameni „buni, că vine daradaica boerului. Hăis po„rumbel, hăis plăvan, hăis!".

www.digibuc.ro

III

Dimitrie Moruzi este un talent viguros. Talent de romancier, talent de a reda plastic şi de-a zugrăvi obiectiv, talent de a caracteriza tipuri şi situaţii în contururi precise şi reliefate. In „Pribegi" ni se arată în deosebi ca un adânc înţelegător al naturii, pe care o descrie în culori calde, iar în „Moartea lui Cain", ca un amănunţit cercetător al unei întregi stări de lucruri. Volumul de articole „Ruşii şi Românii", publicat la 1906—prima sa lucrare—e o înşirare de privelişti caracteristice din viaţa celor două popoare, şi o necontenită prevestire a evenimentelor, pe cari noi le-am trăit de la 1916 incoace, dar care pentru autor făceau parte din viitor.

Stilul său, o împletire de umor şi duioşie, de măreaţă seninătate şi sglobie voe bună, exprimă cu atâta mlădiere starea-i sufletească din fie ce moment dat, în cât avem impresia că-i ascultăm povestirea sfătoasă urmărindu-i expresia figurii. Ca şi

www.digibuc.ro

poetul Anghel, atunci când evocă trecutul, ca şi minunatele descrieri de natură ale d-lui Sadoveanu, Dimitrie Moruzi sugerează propria-i simţire cu atâta putere, în cât parc'ar vibra îndărătul fie cărui cuvânt, care-ar fi rostit cu glas tremurat de emoţie.

„Şi curge, curge Nistrul Românilor, pe „acele locuri, întunecat sub soare de stân„cile uriaşe, de frunzişurile copacilor, ilu„minate abea pe alocurea de vre-o spăr„tură de mai. Dar atuncea! Ce sclipire în „acea rază de soare căzând pe luciul a„apei! Pare lumina unui fulger închisă în„tr'un smaragd uriaş. Apoi malul stâng „(din partea leşească) dispare de odată. „Nistrul liber apare ca de foc sub razele „arzătoare de amează şi privireaţi se în„tinde pe câmpiile cultivate ale Poloniei. „Iar acolo spre miază noapte vezi orăşe„lul Yampoli cu acoperemintele sale de ta„blă strălucitoare, de-asupra cărora se des„prind turlele papistaşe, pe când din par„tea noastră aceleaşi maluri sălbatice, a„celeaşi stânci apărătoare!".

Sau :

„Casele ţăranilor (Ruşi) sunt mult mai „mari şi mai frumoase de cât ale ţărani„lor de la noi, atâta numai că nu vezi „nici un acaret în bătătura lor. La o poştă, „ce se află chiar în mijlocul unui sat, boe„rul avu curiozitatea să cerceteze una din„tre aceste minuni de muchelef rusesc. Avu „ce admira : într'însa sălăşluiau într'o plă„cută amestecătură şi rusul şi iapa cu „mânz, şi rusoaica şi vaca cu viţel, şi fe„tele mai mari şi băeţii mai mici şi scroa-

www.digibuc.ro

„fa cu purcel. De acolo numai mărunţiş:
„gâşte, găini, raţe, cloşte cu pui, păduchi
„de lemn... şi de ceilalţi; apoi tot ce a
„mai strâns tata Noe în corabie".

Limba în scrierile lui Dimitrie Moruzi e atât de curat românească, în cât te miri cum de se poate mlădia ca să exprime atâtea amănunţimi şi nuanţe sufleteşti pentru care, mai ales generaţia contemporană, nu ne putem lipsi de neologisme. E limba curgătoare şi străveziu de limpede pe care o găsim adesea la Creangă — cel mai român din acest punct de vedere—dar care îmbracă un stoc de cunoştinţi şi un material literar cu mult mai fin şi mai îmbelşugat.

BIBLIOTECA METROPOLITANĂ
BUCUREŞTI
SERVICIUL
COMUNICAREA COLECŢIILOR

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro